

TARTU ÜLIKOOL
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut

**LASTE INTERNETI LIIGKASUTUS JA SELLE SEOS
VANEMLIKU VAHENDAMISEGA**

Magistritöö

Autor: Marianne Võime
Juhendaja: prof. Veronika Kalmus
Kaasjuhendaja: Lukaš Blinka, MA

Tartu
2013

Sisukord

Sissejuhatus	3
I Empiirilised ja teoreetilised lähtekohad	6
1.1 Info- ja riskiühiskond	6
1.2 Põlvkondadevaheline lõhe	7
1.3 Lapsed ja internet	8
1.4 Internetiriskid	11
1.5 Interneti liigkasutamine ja internetisõltuvus	13
1.5.1 Interneti liigkasutamise kujunemine	14
1.5.2 Kellel esineb interneti liigkasutamist	15
1.5.3 Kognitiiv-käitumuslik teooria	17
1.6 Perekond ning lapse internetikasutus	18
1.6.1 Lapsevanemate kasvatuses stiilid	19
1.6.2 Vanemlik vahendamine	20
1.6.3 Vanemliku vahendamise seos interneti liigkasutamisega	22
1.7 Probleemiseade	23
II Metoodika ja valim	25
2.1 Valim ja andmekogumismeetod	25
2.2 Uuritavad tunnused	28
2.3 Andmeanalüüsi metoodika	30
III Uuringu tulemused	32
3.1 Milles seisneb Eesti laste interneti liigkasutus?	32
3.2 Laste internetikasutuse praktikate seosed interneti liigkasutamisega	39
3.3 Interneti liigkasutamine ning teised riskid	45
3.4 Interneti liigkasutamine ja vanemlik sotsiaalne vahendamine	48
IV Järeldused ja diskussioon	52
4.1 Järeldused	52
4.2 Diskussioon	55
4.3 Meetodi kriitika ja soovitus edasisteks uuringuteks	58
Kokkuvõte	60
Summary	62
Kasutatud kirjandus	64

Sissejuhatus

Internetikasutus on muutunud igapäevaelu lahutamatuks osaks. Noorema põlvkonna seas on see eriti levinud: vähemalt iganädalaselt kasutab interneti 93% Euroopa 9-16aastastest lastest (60% kasutab iga päev või peaaegu iga päev; Livingstone et al 2011a). Eesti on Euroopas interneti leviku ulatuse poolest esikolmikus, olles pärast Rootsit ning Suurbritanniat järgmine riik laste internetikasutuse aktiivsusest – 99% Eesti lastest kasutab interneti, 82% neist iga päev (Livingstone et al 2011a). Kuna Eesti laste internetikasutus on nii kõrge, on oht riskide kogumiseks ka suurem (Livingstone et al 2011a).

Kuna praegused põlvkonnad kasvavad üles suures jaos iseseisvalt orienteerudes internetiavarustes, on väga oluline tähele panna võimalikke ohte, riske ning probleeme, mis uue meediumi kasutusega võivad tekkida. Lisaks viirustele, rämpspostile, ebasobiva sisuga veebilehtede nägemisele, küberkiusamisele, võõrastega suhtlemisele jm on üheks riskiks ka interneti liigkasutus, mida Eestis on veel vähe uuritud. Liigne internetikasutus võib endaga aga kaasa tuua erinevaid tervislikke, emotsionaalseid, vaimseid ja sotsiaalseid probleeme (Flisher 2010, Lemmens et al 2009, Nalwa & Anand 2003). Lastevanemate roll, vanemlik sotsiaalne vahendamine, mis hõlmab piirangute seadmist, kui ka selgitusi, tõlgendusi internetikasutuse kohta (Kirwil et al 2009), on oluliseks teguriks mõjutamaks lapse ohutut ning mõistlikku internetikasutust. Käesoleva töö eesmärk on anda veidi enam selgust Eesti noorte interneti liigkasutamise olemusele, sisule ning selle seostele vanemliku sotsiaalse vahendamisega.

Internetikasutamise, selle liigne kasutamine, erinevad riskid, mida internet endas peidab, on muutunud viimase kümnendi üheks vastuolulisemaks teemaks. Meedia tähelepanu, erinevad artiklid ning eksperimendid, mis puhuvad üles internetis peituvaid ohtusid (näiteks on leidnud suurt kõlapinda ETV telesaates Pealtnägija linastunud saatelõik internetikiusajast, kelle tegude tagajärjel sooritas laps enesetapu, ja eksperimendi vormis saatelõik pedofiilidest, kes suhtlevad jututubades noorte tüdrukutega ja kohtuvad nendega päriselus) toodavad enam hirmu ning ettevaatust. Seega on käesoleva töö teema tundlik, kuid ülimalt oluline täiendamaks teaduslikku teadmist, millises olukorras on Eesti lapsed interneti liigkasutamise esinemisel ning kuidas, mis viisil saavad lapsevanemad seda probleemi ennetada.

Siiani ei ole põhjalikult uuritud Eestis laste interneti liigse kasutamist mõjutavaid tegureid ning selle seost teiste riskidega, vanemliku vahendamisega. Siiski on mõned eelnevad üliõpilastööd proovinud välja selgitada Eesti kooliõpilaste internetisõltuvuse esinemist. On ka käesolev töö loogiliseks jätkuks minu bakalaureusetööle „Internetikasutus ja internetisõltuvuse võimalikkus Tallinna Prantsuse Lütseumi põhikooliõpilaste näitel“ (Võime 2010), kus õpilaste seas otseseid sõltlasi ei leidunud, küll aga sai täheldada mõningal sõltlastele omaseid ilminguid. Koolilaste internetisõltuvusele ning kooliga seotud teguritele on keskendunud ka Kaari Raudsepa magistr töö „Internetisõltuvus ja selle seosed kooliga seotud teguritega kahe Tartu linna kooli näitel“ (Raudsepp 2012). Helena Uri vaatles interneti negatiivseid mõjusid, sh ka laste, noorte internetisõltuvust oma magistr töö „Interneti/arvuti kasutamise trendid ning nende võimalikud negatiivsed mõjud lastele ja noortele“ (Uri 2007). Nii Raudsepp kui Uri leidsid oma valimi seast internetisõltlasi (vastavalt 3% ning 27% vastanutest olid sõltlased, samas meetodid sõltuvuse esinemise väljaselgitamiseks olid erinevad), kuid kumbki ei uurinud vanemliku vahendamisega seoseid. Antud töö proovib just neile seostele valgust heita.

Käesolev töö põhineb üle-Euroopalise uuringu EU Kids Online II Eesti andmetel. Projekt EU Kids Online koondab enam kui 30 Euroopa riigi teadlasi, kes tegelevad eelkõige laste ja noorte uue meedia kasutuse uurimisega. Projekti II etapi jooksul (2009-2011) viidi läbi esindusliku valimiga originaaluuringus, milles küsitleti 9-16-aastaseid lapsi ja nende vanemaid 25 Euroopa riigis. Eestis küsitleti ühtekokku 1005 last ning lapsevanemat. Käesoleva uuringu valimiks on 11-16-aastased lapsed üle Eesti, kokku 780 respondendiga. Antud töö on esimene EU Kids Online II Eesti andmestikul põhinev üliõpilastöö.

Magistr töö juhatab sisse teooria peatükk, milles käsitletakse praeguseid ühiskonnateooriaid (riski- ja infoühiskond), antakse ülevaade laste internetikasutuse praktikatest, interneti liigkasutamise olemusest, sisust ning esinemisest. Interneti liigkasutamise selgitamisel kasutatakse erinevaid teoreetikke: Griffiths, Young, Caplan jt. Teooria ülevaate lõpetab perekonna ning vanemliku vahendamise peatükk, kus kasutatakse Baumrindi, Kirwili ning Livingstone'i ja mitmete teiste teoreetikute käsitlusi. Selles osas antakse ülevaade kasvatusstiilidest ning vanemliku vahendamise liikidest.

Pärast teooria peatükki esitletakse uurimuse tulemused: kõigepealt antakse ülevaade, milles seisneb Eesti laste interneti liigkasutus, seejärel, millised on internetikasutuse praktikad ja nende seosed interneti liigkasutusega, kolmandaks vaadatakse seoseid teiste riskidega ning lõpuks ka, milliste vanemliku vahendamise viisidega seostub interneti liigkasutus enim.

Töö kolmas osa annab ülevaate uurimuse metoodikast ning valimist. Töö viimases osas on järeldused, diskussioon ja meetodi kriitika. Töö lõpetavad kokkuvõtte (ka inglise keeles) ning kasutatud kirjanduse loetelu.

Siinkohal tahan väga tänada töö valmimise eest oma juhendajat Veronika Kalmust, kes oli igakülgsest abivalmis, toeks ning kannatlik. Samuti tänan kaasjuhendajat Lukaš Blinkat, kes vaatamata pikale vahemaale, oli alati valmis aitama. Väga põhjaliku ja asjaliku tagasiside eest eelkaitsmisel soovin tänada retsensenti Kadri Sood. Põnevate mõtete ning arutelude eest tänan ka Lapsed ja internet uurimisrühma liikmeid. Töö poleks ka valminud minu pere ning lähedaste abi ja toetuseta. Aitäh teile!

I Empiirilised ja teoreetilised lähtekohad

1.1 Info- ja riskiühiskond

Info- ja kommunikatsioonitehnoloogia (IKT) on viimaste kümnendite üks olulisemaid arengumootoreid ja seda nii majanduses kui ka laiemalt ühiskonnas (Pruulmann-Vengerfeldt 2007). Mobiiltelefonid, arvuti ning internet on oluliselt mõjutanud meie igapäevaelu, nad arenevad tormiliselt ning levivad kiiresti üle maailma igas sotsiaalses grupis. Samas eri põlvkonnad kohanevad ühiskonnas toimuvaga erinevalt ning uued nähtused loovad uusi riske. Erinevad teoreetikud on püüdnud kirjeldada toimunud nähtusi, tuues välja info- ning riskiühiskonna teooriad. Järgnevalt annangi põgusa ülevaate nendest teooriatest.

Toffler (1980, Baloch & Kareem 2007 järgi) nimetab praegust infoajastut kolmandaks laineks (*Third Wave*) pärast põllumajanduslikku ning industriaalrevolutsiooni. Toimunud on oluline hüpe agraarsest ning kapitalikesksest uude, informatsioonikesksesse ühiskonda. Suur osa ühiskonna ressurssidest paigutatakse info ja kommunikatsiooniga seotud tegevustesse ning sellist keskkonda iseloomustab digitaalsus, interaktiivus, paindlikkus, spetsialiseerumine, uued tehnoloogiad, tarbijakesksus, meedia fragmenteerumine ja ka perekonnamudeli laienemine (Toffler 1980, Baloch & Kareem 2007 järgi). Seega iseloomustab infoühiskonda täielik IKT-kesksus, mis mõjutab kõiki nii indiviidi, riigi kui ka riikidevahelisel tasandil.

Castells (2004: 2) näeb infoühiskonda kui “võrguühiskonda”, mis on “/.../ ühiskond, mille sotsiaalne struktuur koosneb võrgustikest, mida hoiavad käigus mikroelektroonikal põhinevad informatsiooni- ja kommunikatsioonitehnoloogiad”. Võrgustik koosneb üksteisega seotud sõlmedest (nodes) ning sellel ei ole keskpunkti. Kõik sõlmed on võrgus vajalikud selle toimimiseks ja kui mõni sõlm muutub ebavajalikuks, siis kaob see võrgustikust. Samas tõdeb Castells (2004), et selline võrguühiskond ei ole uus nähtus, võrgustikud on alati olnud igasuguse elu aluseks.

Infoühiskonnas võrgustike arv kasvab pidevalt (Toffler 1980, Baloch&Kareem 2007 järgi) ning nad muutuvad pidevalt. 21. sajandi infoajastul toimub protsess, mida iseloomustab kaasaskantavate vahendite üha suurem levik, mis võimaldavad indiviididel, organisatsioonidel

suhelda ükskõik kus ja millal; see hägustab piirid inimelu ning tehnoloogilise vahendi vahel (Castells 2004). Säärasel ühiskonnas laiendavad võrgustikud pidevalt oma haaret, sõlmede arv kasvab ning nad toimivad olenemata ajast ning kohast. Seega tehnoloogia ning inimene käivad pidevalt käsikäes.

Ühiskonna, tehnoloogia kiire areng toodab aga ebakindlust ning tagajärgede adekvaatne hindamine muutub raskeks. Sääraselt iseloomustab Beck (2000) infoühiskonna kõrval riskiühiskonda, kus lisaks olemasolevatele teada-tuntud riskidele nagu nälg ning vaesus tuleb inimkonnal tegelda ka tehnoloogia ja majanduse poolt toodetud riskidega (Beck 2009). Riskiühiskonna põhitees seisneb Becki (2009) järgi selles, et inimesed on teaduse ja tehnoloogia arenedes sunnitud silmitsi seisma uut tüüpi riskidega, mis tulenevad just nendes valdkondades saavutatud edusammudest. Riskid muudavad meid ebakindlaks ning me ei suuda neid hoida kontrolli all, neid hallata (Beck 2009); nad on meie enda loodud ning tihti ei oska me neid ette näha.

Seega millised riskid täpsemalt toob endaga kaasa erinevate tehnoloogiliste lahenduste ja sealhulgas interneti levik? Mis riske kannavad endas uued saavutused internetis – sotsiaalmeedia kanalid, suhtlusvõrgustikud, üha interaktiivsemad, võimsamad internetimängud jms? Säärase internetiriskide nägemine, ennetamine ning nendega hakkamasaamine toob kaasa palju väljakutseid mitmel eri tasandil: nii organisatsioonidele, indiviididele kui ka perekondadele.

1.2 Põlvkondadevaheline lõhe

Üheks väljakutseks riskide defineerimise kõrval on saanud ka uute tehnoloogiliste vahenditega koos üleskasvanud põlvkonna defineerimine. Mitmed teoreetikud (nt Bruns 2006, Prensky 2001, Taylor & Keeter 2010) vaatlevad tänapäeva lapsi, noori läbi tehnoloogia või uue meedia prisma, püüdes seeläbi liigitada noorsugu ühise nimetaja alla: näiteks „digitaalseteks pärismaalasteks”, keda vastandatakse „digitaalsetele immigratidele” varasematest põlvkondadest (Prensky 2001). Vaatamata sellele, et põlvkondade piiritlemine on muutunud keerukaks, ollakse siiski üsna üksmeelsed digitaalsele põlvkonnale iseloomulike tunnuste kirjeldustes: need noored on

enesekindlad, riskialtid, avatud, loomingulised, iseseisvad, innovaatilised ja koostööle orienteeritud (Kalmus 2008, Siibak 2010, Taylor & Keeter 201).

Samas on erinevad õpetlased (nt Livingstone & Bober 2005, Tapscott 1998) välja tulnud väitega, et internet on võimaldanud tänapäeva noortele suurema võimu. Digitaalse meedia kasutamine on andnud nooremale põlvkonnale justkui suurema autoriteedi ning kontrolli ja seda mitte ainult tehnoloogiliste teadmiste tõttu, mis väidetavalt eksisteerib noorte ning vanema põlvkonna vahel, vaid seetõttu, et neil on ligipääs infole, mida seni nähti kui ainult täiskasvanutele suunatud (Sefton-Green 2004) ja see ligipääs on neil igal pool, igal ajal. Seega info hulk, millele praegused lapsed ligi pääsevad, on hulga suurem ning ajaliselt piiritlemata, kui oli nende vanematel nende vanuselt. Internetil ei ole piiranguid – kogu sealne info on kõigile kättesaadav.

Tapscotti (1998) järgi esineb põlvkondlik lõhe tehnoloogiavõõraste, paindumatute ja konservatiivsete täiskasvanute ning nende intuiivsete, spontaansete ja mängulembeliste laste vahel, kes tänu internetile on üha loovamad ja autonoomsemad. On leitud, et lapsed peavad internetti pigem põlvkondade eraldajaks, kuid see arvamus hakkab tasapisi muutuma (Kalmus 2008), internetti nähakse isegi kui põlvkondade ühendajat. IKT vahendite kasutamine on muutunud paratamatuks ning igapäevaseks ka praegusaja vanaemale-vanaisale. Lisaks on see digitaalne põlvkond, kes 21. sajandi alguses tehnoloogiliste uuendustega üles kasvas, juba jõudnud või kohe jõudmas aega, kui ka nemad saavad lastevanemateks. Seega lõhe põlvkondade vahel on kadumas.

1.3 Lapsed ja internet

Paratamatult on lapsed ja noored siiski kõige aktiivsemad internetikasutajad elanikkonnas. Euroopa Liidus kasutab 16-24-aastastest aktiivselt internetti 93%, sealjuures 55-74-aastaste seas kasutab internetti vähemalt kord nädalas enam kui poole vähem – 42% (Seybert 2012). Ka EU Kids Online II uuringu tulemused näitavad kõige noorema põlvkonna aktiivset internetikasutust – 9-16-aastastest Euroopa lastest kasutab 93% internetti iganädalaselt, 60% iga päev (Livingstone

et al 2011a). Eestis kasutab iganädalaselt 97% 16-24-aastastest internetti, 55-74-aastastest aga 41% (UNECE 2012). Internet on laste, noorte igapäevaelu lahutamatu osa.

EU Kids Online II uuringu järgi kestab laste keskmine päevane internetikasutus pea poolteist tundi (88 minutit), kusjuures vanuse kasvades see suureneb: 15-16-aastaste seas on see pea kaks tundi – 118 minutit (Livingstone et al 2011a). Erinevad uuringud on näidanud, et mõnevõrra kasutavad poisid internetti rohkem (Buckingham 2006), kuid vahe poiste ja tüdrukute igapäevase kasutuse vahel on väike – poistest kasutab internetti 61%, tüdrukutest 58% (Livingstone et al 2011a). Mitmed hiljutised uuringud ongi näidanud, et sooline vahe on muutumas väiksemaks, kuna üleüldine internetikasutus ning ligipääs sellele üha suureneb, ühtlustub (Kalmus et al 2012).

Kui mõni aeg tagasi oli pea ainuke internetile ligipääsemise võimalus lauaarvuti, on nüüdseks kanaleid, millega internetti pääseda, mitmeid – nutitelefonid, tahvelarvutid, mängukonsoolid, isegi digi-TV. Laste ligipääs internetile ongi erinevat laadi – enamasti (58%) kasutavad Euroopa lapsed jagatud arvutit, kuid 35% lastest teeb seda oma isikliku lauaarvutiga; 32% kasutab internetti televiisorist, 33% mobiiltelefoni kaudu, 26% lastest pääseb internetile ligi läbi mängukonsooli, isiklikku sülearvutit kasutab 24% lastest (Livingstone et al 2011a). Kõige tavalisem internetikasutuse koht on kodu (87% kasutavad seda seal, kusjuures pooled neist kasutavad internetti oma magamistoas), millele järgneb kool (63%); sõbra pool kasutavad internetti veidi üle poole lastest (53%; Livingstone et al 2011a). Seega laste ligipääs internetile on väga erinevat laadi ning varieerub sõltuvalt kohast ning vahendist.

Internetikasutuse juures on oluline ära märkida iga, mil interneti kasutama hakatakse, sest osalt määrab see ka lapse oskuste, teadmiste ning internetiga hakkamasaamise taseme. EU Kids Online II projekti tulemused näitavad, et üldiselt hakkavad lapsed internetti kasutama aina varasemas eas, näiteks Taanis ja Rootsis on keskmine interneti esmakasutamise vanus seitse ning mitmes teises Euroopa riigis kaheksa aastat, kuid keskmine esmakasutamise vanus erineb: noorimad alustasid internetikasutusega seitsmeselt, 15-16-aastased aga 11-aastaselt (Livingstone et al 2011a). Samas tuleb mõnda, et nüüdseks võivad tulemused juba erineda. Praeguste noorte interneti kasutamahakkamise vanus võib viimase paari aasta jooksul olla oluliselt muutunud.

Selge on, et praegused lapsed kasvavad paratamatult üles käsikäes uue meediaga juba varasest east.

Suurem ja laiem internetikasutus toob kaasa parema digitaalse kirjaoskuse (Livingstone et al 2011a). Võib ka arvata, et mida paremini lapsed internetis orienteeruvad, seda rohkem kasu saavad nad internetist ning on ettevalmistunud erinevateks riskideks ning kahjudeks, mis võivad internetikasutamisel esineda (Livingstone et al 2011a). Samas ka üha varasemas eas internetikasutamise alustamine tähendab üha varasemalt digitaalse kirjaoskuse omandamist.

Vastavalt digitaalse kirjaoskuse arenemisele saab ka teha eristusi, kuidas internetti kasutatakse. Livingstone ja Helsper (2008) käsitlevad internetikasutust kui astmelist protsessi: igale järgnevale astmele jõudmiseks on eelnevalt omandatud üha enam internetioskusi, samas kõik eelmised jäävad alles. Seega on interneti kasutamine protsess. Sellel *online*-võimaluste redelil ronimisega peaks suurenema ka digitaalne kirjaoskus. Eristada võib nelja astet (Livingstone & Helsper 2008):

1. aste: sisuks on enamasti informatsiooni otsing,
2. aste: lisanduvad juurde mängud ja e-kirjad,
3. aste: lisanduvad kiirsuhtluskanalid ning muusika allalaadimine,
4. aste: juurde lisanduvad interaktiivsed ning loomingulised tegevused.

Need neli astet võimaldavad lapsi grupeerida vastavalt võimalustele, mida nad internetis kasutavad (Pruulmann-Vengerfeldt & Runnel 2012). Neljas aste, mis hõlmab endas ka erinevaid sisuloome keskkondi, arendab digitaalset kirjaoskust edasi, andes kasutajale võimaluse end piiramatult väljendada (Kalmus et al 2009). Seega, mida enam võimalusi pakub internet, seda enam areneb ka digitaalne kirjaoskus.

Laste teadlikkus ning oskus internetiga läbikäimisel on laiaulatuslik. EU Kids Online II uuringu järgi oskab enamik (64%) 11-16-aastastest lastest blokeerida sõnumeid neilt, kellelt nad ei taha neid saada, ja leida turvalisuse nõuandeid internetist; üle poole (56%) oskavad muuta privaatsusseadeid oma sotsiaalvõrgustiku profiilis (Livingstone et al 2011a). Märkimisväärne on, et 36% lastest on täielikult nõus väitega “Ma tean internetist rohkem kui minu vanemad”, 31% on sellega peaaegu nõus ning kolmandik ütleb, et see ei ole nii, kusjuures vanuse tõustes on antud

lausega täiesti nõus laste osakaal suurem (15-16-aastastest on 56% täiesti nõus selle väitega; Livingstone et al 2011a). Seega vanuse tõustes enesekindlus ning teadmised, oskused ja sealhulgas digitaalne kirjaoskus kasvavad.

Tegevused, millega internetis tegeletakse, on mitmeid. Positiivsed funktsioonid ehk tegevused on näiteks Fleming & Rickwood (2004) järgi koolitööde tegemine, meelelahutus, informatsiooni otsimine ning suhtlemine. Mitme uuringu tulemused (Lam et al 2009, Nalwa & Anandi 2003) näitavad, et lapsed, noored kasutavadki internetti enim eelmainitud tegevusteks: suhtluseks (e-mail, jututoad), info otsimiseks (otsingumootorid) ja meelelahutuseks (mängud, e-kaardid jms). EU Kids Online II uuringu järgi kasutab suur osa (85%) lapsi internetti ka koolitööde tegemiseks, sellele järgnevad mängude mängimine (83%), videode vaatamine (76%) ning otsesuhtlus (62%), kusjuures märgata võib väikest erinevust poiste-tüdrukute tegevuste vahel: poistel on laiem internetitegevuste amplituud ning nad mängivad rohkem internetimänge, veedavad enam aega virtuaalmaailmas (Livingstone et al 2011a).

Tegevus internetis võib olla lapsele kasulik (näiteks suhtlemine, teadmiste vahetamiseks), teinekord aga kahjulik (jututoas seksuaalse alatooniga suhtlus täiskasvanuga). Livingstone et al (2011a) tõdevad, et lapsed teevadki internetis palju asju, mida ei saa üldistada kasulikeks/kahjulikeks. Internetikasutuse võimalused on interneti sisu loomine, positiivne sisu, kuid riskid on näiteks seksuaalsed sõnumid, kiusamine (Livingstone et al 2011a). Kasudena saab kindlasti välja tuua õppimise, enesehinnangu tõstmise, sotsialiseerumise, kuid kahjudena endast väljamine, eemaletõrjumise, väärkasutuse (Livingstone et al 2011a). Oluline on teadvustada, et internetitegevused toovad endaga kaasa nii võimalusi kui riske ning kasu ja kahju.

1.4 Internetiriskid

Laste internetikasutus, eelkõige sellega kaasnevad võimalikud riskid ning kahjud, on saanud viimastel aastatel olulisteks uuringute temadeks ning olnud kõrgendatult avalikkuse tähelepanu all. Ühelt poolt on risk oluline arenemise ning kasvamise seisukohalt (Conti & Sgritta 2004), samas on leitud, et elektroonilise meedia kasutamine pärsib sotsiaalset aktiivsust, lapse

emotsionaalset taset, lõhub peresuhteid, alandab koolihindeid jpm (Fleming & Rickwood 2004, Jakobsen & Froste 2011, Shapira et al 2003). Need probleemid on tingitud erinevatest internetiohtudest ning riskidest, millest enim uuritud ning tuntumad on: interneti ebaseaduslik või seksuaalse alatooniga sisu, valeinfo jagamine või kahjuliku teabe edastamine ja nägemine, suhtlemine võõrastega, küberkiusamine, reklaamid, ärilistel eesmärkidel laste ärakasutamine, mängurlus ning privaatsuse rikkumine, isikliku informatsiooni jagamine, häkkimine (Livingstone & Helsper 2008). Seega seni on pigem uuritud sisu ning tegevusi, mis lähtuvad internetiavarustest, piiramatusesest, anonüümsusest ning laiaulatuslikkusest.

Märkimist väärib, et laste sõnul ei too risk tingimata kaasa kahju. Näiteks EU Kids Online II uuringust nähtus, et üks laps kaheksast on näinud seksipilte ja saanud seksuaalse alatooniga sõnumeid, kuid enamus pole pidanud neid kahju tekitavateks (Livingstone et al 2011a). 12% Euroopa 9-16-aastastest lastest ütleb, et internetis on miski neid häirinud või endast välja viinud (Livingstone et al 2011a). Eestis on veerand lastest olnud internetis juhtunu tõttu häiritud ning koos Leedu, Norra, Tšehhi, Rootsi ja Eesti Euroopas esirinnas laste riskidega kokkupuutumise osas – ligikaudu 6 last 10-st on ühe või enama *online*-riskiga kokku puutunud (Livingstone et al 2011a). See võib olla seotud Eesti laste kõrge internetikasutusega – mida rohkem kasutavad lapsed igapäevaselt internetti, seda enam on nad kokku puutunud mõne riskiga. Samas on ka suur tõenäosus, et kui puututakse kokku ühe riskiga, puututakse kokku veel mitmega. Näiteks, mida suurem on teiste tegurite risk, seda suurem on ka risk üleliigsele internetikasutamisele (Smahel & Blinka 2012) ja vastupidi, kuid viimast ohtu on võrreldes teiste internetiriskidega uuritud võrdlemisi vähe.

Probleem aga esineb: 30% Euroopa 11-16-aastastest tunnistab, et on “üsna” või “väga sageli” kogenud üht või enam olukorda, mis annab tunnistust ülemäärasest internetikasutusest (näiteks on ta jätnud tähelepanuta sõbrad, koolitöö või unevajaduse) (Livingstone et al 2011a). Nalwa ja Anand (2003) tõdevad, et internet võib muutuda ahvatluseks, millele ei pruugi paljud vastu panna. Seda võib põhjendada interneti “lõpmatusesega” – tal on nii palju võimalusi, funktsioone, ta täidab mitmeid rolle ning võib olla asendusaine nii mitmeski olukorras. Üha suurenev internetikasutus võib aga viia patoloogilise internetikasutuseni, mida saab üldisemalt nimetada internetisõltuvuseks (Nalwa & Anand 2003).

1.5 Interneti liigkasutamine ja internetisõltuvus

Interneti liigkasutamisest (*Excessive Internet Use* – EIU) ehk internetisõltuvusest võis hakata rääkima hetkest, kui internet muutus laialt levinuks ning kättesaadavaks. Internetisõltuvuse häire (*Internet Addiction Disorder* – IAD) mõiste, mis on psühholoogiline ning nüüdseks enamlevinud häirete uurimisel, võttis esimesena kasutusele Ivan K. Goldberg 1995. aastal, mõeldes seda naljana, ega uskunud, et tegelikult selline sõltuvus eksisteerib. Ta postitas ühte psühholoogide küberruumi paroodia vormis nimekirja erinevatest psühholoogilistest häiretest ning lisas internetisõltuvuse häire sinna hulka (Wallis 1997). Goldbergi imestuseks hakkasid inimesed temaga ühendust võtma ning tunnistama sellise „netiholismi“ olemasolu.

Senini ei ole interneti-/arvutisõltuvuse mõiste ametlikult kinnitatud sõltuvuse alaliik. Ameerika Psühhiaatria Assotsiatsiooni suurklassifikatsioon „Vaimsete häirete diagnostiline ja statistiline käsiraamat IV“ (*Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders IV* (DSM) 2009) sellist terminit ei sisalda ning seda ei lisata ka uude DSM V-te (Block 2008) eelkõige seetõttu, et internetisõltuvus vajab selleks enam kinnitust ning tõestamist: tegemist on liiga uue ja samas mitmetimõistetava nähtusega. Lisaks on sõltuvust raske diagnoosida ning kinnitada, kuna võimaliku probleemi sümptomeid ei ole võimalik pealtnäha leida (Young 2009).

Seetõttu on kõnealusele häirele antud mitmeid teisi nimetusi: interneti sõltuvushäire (*Internet Addiction Disorder* (IAD); Widyanto & Griffiths 2006), interneti kuritarvitamine (*Internet misuse*; Morahan-Martin 2005), problemaatiline internetikasutus (*Problematic Internet Use*; Yellowlees & Marks 2007), patoloogiline internetikasutus (*Pathological Internet Use* – PIU; Cao & Su 2006, Widyanto & Griffiths 2006), kompulsiiivne internetikasutus (*Compulsive Internet Use*; Widyanto & Griffiths 2006) jne. Internetisõltuvuse mitmetimõistetavuse ning sisu keerukuse tõttu kasutatakse tihti veidi leebemat väljendit interneti liigkasutamine (Griffiths 2000, Livingstone et al 2011a) – nagu ka käesolevas töös. Siiski mõistavad teoreetikud ning uurijad üldtõõdud nimetusi samaväärsetena, et eristada ning välja tuua liigne, kinnisideeline, sunduslik ja problemaatiline internetikasutus ning selle eripärad (Lemmens et al 2009).

1.5.1 Interneti liigkasutamise kujunemine

Hammersly (1995, Griffiths 2000 kaudu) arutles internetisõltuvuse põhjuste üle, mille järgi saab eristada kolme internetisõltuvuse kujunemise kategooriat: esiteks on internet oluline suhtlusvahend, mis võimaldab odavalt ning kiirelt kontakteeruda kõikvõimalike inimestega väga suurte kauguste taha. Kuna inimese jaoks on oluline sotsiaalne kuuluvus ning tähtsad sotsiaalsed suhted, muutub internet nende saavutamise oluliseks vahendiks.

Teiseks sisaldab internet endas mõningaid sõltuvuselemente: programmid, erinevad arvutimängud, mille eesmärk on jõuda tasemelt tasemele, tekitades hasarti; või erinevad mälu-, strateegiamängud ja ka arvutikeel, infotehnoloogia ise, mis paelub oma mitmekesisuse ning mõistatuslikkusega – see kõik võib tekitada inimeses soovi üha enam uurida ning avastada, mida interneti- ning arvutimaailm võiks pakkuda, tekitades seejuures sõltuvusnähtusid.

Kolmandaks on internet inimesele oluline väljaelamiskoht – inimene võib tunda end seal vabalt, paremini kui oma mittevirtuaalses elus, tegeleda just sellega, mis teda huvitab, ja seda piiramatult. Nii võibki internetist saada inimese jaoks teine reaalsus, võib-olla ka see reaalsus, kus soovitakse rohkem viibida, sest reaalne elu ei ole piisavalt rahuldustpakkuv. Internet rahuldab mitmeid inimese emotsionaalseid vajadusi – vajadust olla kontaktis teiste inimestega, suhelda, saavutada üha kõrgemaid eesmärke, olla uudishimulik jne. Samas on see ka üks hakkamasaamisviis või enda väljalülitamiskoht stressiga või muude probleemidega hakkamasaamiseks (Weinstein & Lejoyeux 2010).

Teismeliseiga on noorele inimesele väga keeruline ning raske aeg, kus eneseotsingud ning püüded identiteedi kujundamisel teevad ta altimaks internetiriskidele (Young 2009). Näiteks võib olla internet noortele tihti väljapääsuks või põgenemiskohaks, mis eemaldab nad pärisreaalsusest. Samuti nimetab Young (2009) olulisteks internetikasutuse mõjuteguriteks eakaaslaste survet ning keskkonna mõjusid, näiteks perekonda. Seda on näidanud ka uuringute tulemused, mis Fleming ja Rickwood (2004) välja toovad: ühe USA uuringu alusel on lapsed, kellel on enam probleeme oma vanematega, altimad looma ka *online*-suhteid, võrreldes nende lastega, kellel probleeme kodustega ei esine.

Internetisõltuvus võib väljenduda väga erinevalt ja selle defineerimine oleneb mitmetest aspektidest ning elementidest. Griffiths (2000) eristab kuut põhikomponenti, mida internetisõltuvus sisaldab:

1. Teiste tegevuste unarusse jätmine (*saliency*) – internet on muutunud kõige olulisemaks tegevuseks ning inimene ei suuda sellelt mõtteid eemale suunata;
2. Meeleolumuutus (*mood modification*) – tekib internetikasutusega (näiteks adrenaliinisööst ning tunnete tulv interneti kasutamisel);
3. Suutmatust lõpetada (*tolerance*) – inimene hakkab üha enam internetti kasutama, et saavutada veel enam emotsionaalset ning käitumuslikku rahulolu;
4. Tagasitõmbumine (*withdrawal*) – väljendub eelkõige olukordades, kus internetile ligipääs on piiratud ning inimene muutub närviliseks, pahuraks;
5. Tagasilangus (*relapse*) – inimene ei suuda kontrollida oma internetikasutust ning langeb tagasi sõltuvuslikku internetikasutusse, kui proovib seda piirata;
6. Konflikt (*conflict*) – selle all mõistetakse konflikte internetisõltlase ja tema ümberkaudsete, igapäeva tegevuste ning tema enda vahel.

Lemmens et al (2009) lisavad Griffithsi klassifikatsioonile veel seitsmendagi komponendi: probleemid (*problems*). Probleemide all mõeldakse mistahes probleeme, mille võib tekitada internetisõltuvus, näiteks kooli, töö ja suhtlusringkonnaga seotud probleemid kui ka sisemised konfliktid ning enesekontrolli kaotused (Lemmens et al 2009). Seega, kui mingit nähtust saab seletada nende seitsme komponendiga, võib öelda, et tegemist on internetisõltuvusega. Üldisemalt võib internetisõltuvust aga defineerida kui indiviidi suutmatust kontrollida oma internetikasutust, mis omakorda tekitab ebamugavustunnet (suutmatust hakkama saada) ning funktsionaalseid kahjustusi igapäeva tegevustes (Shapira et al 2003).

1.5.2 Kellel esineb interneti liigkasutamist

Üldiselt puudutab internetisõltuvus või interneti liigkasutamine väikest osa internetikasutajatest (Livingstone et al 2011a). Siiski on tegemist olulise probleemiga, mis vajab uurimist, reageerimist. Palju on internetisõltuvust uuritud Kaug-Idas (Hiinas, Koreas, Taiwanis), kus

variatiivsus internetisõltuvuse esinemisel on olnud suur – 0,6 protsendist kuni 20 protsendini (Weinstein & Lejoyeux 2010). Suur variatiivsus tuleneb väga paljudest erinevatest internetikasutuse terminite kirjeldustest, kultuurilistest erinevustest, aga ka erinevatest skaaladest, mille alusel sõltuvust on defineeritud (Weinstein & Lejoyeux 2010). Kõige enam tuntud skaala, mis on mitmetes riikides ka ametlikult kinnitatud, on internetisõltuvuse skaala (IAT, *Internet Addiction Scale*), mille järgi on erinevad uuringud leidnud sõltuvust 1,5% kuni 10,7% vastanutest (Park et al 2008, Weinstein & Lejoyeux 2010).

Erinevates internetisõltuvuse uuringutes on märgatud soolist erinevust internetisõltuvuse esinemisel: seda on leitud veidi rohkem olevat poistel kui tüdrukutel (Gong et al 2009, Lam et al 2009, Lam et al 2009, Park et al 2008). Lemmens et al (2009) leidsid, et poisid on ka suuremad internetimängude mängijad: nad kulutavad sellele nädalas enam kui kaks korda rohkem aega võrreldes tüdrukutega. Samuti peetakse potentsiaalseteks internetisõltuvuse riskideks joomisprobleeme, rahulolematust perega, kokkupuudet hiljutise stressirohke sündmusega ja vähest füüsilist aktiivsust (Lam et al 2009, Ko et al 2007). Lemmens et al (2009) leidsid positiivse korrelatsiooni interneti kasutusaja ning agressiivsuse vahel, mis viitab ülaltoodud meeleolumuutuse ning tagasilanguse kriteeriumidele internetisõltuvuse kirjeldamisel.

Lisaks neile riskidele on Nalwa ja Anand (2003) negatiivsete mõjudena välja toonud uneaja vähenemise: sõltlaste uneaeg väheneb hilisõhtuste internetis viibimiste tõttu ja nad tunnevad, et elu ilma internetita oleks palju igavam. Internet on nende jaoks oluline elu osa. Hilisõhtune ning pikaajaline internetikasutus tekitab aga väsimust, unepuudust, mis võib mõjutada töö- ja ka õpitulemusi (Flisher 2010.) Lisaks on internetisõltuvust seostatud ka depressiooni, vihaprobleemide ja üksindusega (Flisher 2010, Lemmens et al 2009, Nalwa & Anandi 2003), mis näitab, et internet ei täida olulist tühimikku elus, olulist sõbra rolli ega tekita kuuluvustunnet, vaid võib olla erinevate psühholoogiliste eripärade tekke ajendiks.

1.5.3 Kognitiiv-käitumuslik teooria

Interneti liigkasutamise uuringud on toonud välja mitmeid sõltuvusega seostatavaid tegureid, tunnuseid, kuid vähe on keskendutud sellele, millest sõltuvus ikkagi tekib ja kuidas see mõjutab inimese heaolu, vaimset tervist (Caplan 2002). Caplan (2002, 2003) ning Davis (2001) on oma uuringutes keskendunud kognitiiv-käitumuslikule teorialle, mis toob mõningast selgust sõltuvuse tekkimise tegelikele põhjustele ja mõjule inimese heaolule. Nead kasutavad interneti liigkasutamise ning -sõltuvuse mõiste asemel patoloogilise internetikasutuse mõistet (*Pathological Internet Use*, PIU), kuid mõistavad neid sarnaselt.

Davise (2001) järgi eristab kognitiiv-käitumuslik teooria kahte sorti PIU-d: konkreetset (*specific*) ning üldistatut (*generalized*). Konkreetne PIU viitab olukorrale, kui inimene kasutab internetti teatud tegevuse, näiteks internetimängurluse jaoks. Internet on sellele inimesele kõigest vahendiks oma juba olemasoleva sõltuvuse väljendamiseks: kui ta on mängur päriselus, saab ta selleks ka internetis (Davis 2001). Üldistatud PIU keskendub veidi globaalsemale käitumisele ning interneti sotsiaalsele kontekstile: inimene veedab internetis aega kindla eesmärgita, vaatab pidevalt oma e-maili, suhtlusvõrgustikke, tal on soov pidevalt oma virtuaalsel sotsiaalelul silma peal hoida ja ta eelistab pigem seda elu kui silmast-silma suhtlust, reaalsust (Davis 2001).

Davise (2001: 188) järgi on PIU tekkepõhjuse aluseks kognitiiv-käitumuslik teooria ning selle alusel tuleneb interneti liigkasutamine “/.../ problemaatilistest tunnetustest (*cognitions*) ning käitumistest (*behaviors*), mis kas süvendavad või säilitavad kohanemisvõimetuse reaktsiooni (*maladaptive response*).” Kui enamasti peetakse PIU põhjusteks afektiivseid ning käitumuslikke sümptomeid, siis antud teooria alusel tunnetuslikud (kognitiivsed) sümptomid võivad just eelneada ja kaasa tuua afektiivseid ning käitumuslikke (Davis 2001: 189). Sealjuures tunnetused ning käitumised on tagajärjeks, mitte põhjuseks psühhopatoloogilistele tunnustele nagu depressioon, sotsiaalne ärevushäire, obsessiiv-kompulsiivne häire jt (Caplan 2002). Olemasolevad psühholoogilised probleemid on inimestele eelsoodumuseks, et neil areneksid seoses nende internetikasutusega kohanemisvõimetust näitavad tunnetused (Caplan 2002). Kognitiiv-käitumusliku teooria järgi on depressioon jt psühholoogilised probleemid interneti liigkasutamist soodustavateks faktoriteks.

Interneti liigkasutamise kognitiiv-käitumusliku mudeli keskseks elemendiks on kohanemisvõimetuse tunnetuste olemasolu (Caplan 2002). Inimesel, kellel on PIU, on ka fundamentaalne kognitiivne väärtalitus just sellesama kohanemisvõimetuse tunnetuse näol. Need tunnetused toovad välja sümptomid, mis on omased ka PIU-le ning neid võib jagada kaheks: mõtted iseendast ning mõtted maailmast. Esimene hõlmab eneses kahtlemist, madalat enesetõhusust ja negatiivset enesehinnangut, teine on kõik-või-mitte-midagi mentaliteet, kui inimese arvates ei hinda/armasta teda päriselus keegi, internet on ainuke koht, kus teda austatakse ning internet on ta ainuke sõber (Caplan 2002). Seega, need kognitiivsed faktorid üheskoos internetikasutusega võimenduvad, võimalus ning šanss, et inimene muutub internetist sõltuvaks, võimendub veel enamgi. Kuigi inimeste hulk, kellel säärased kognitiivsed faktorid on olemas, on väike, annab kognitiiv-käitumuslik teooria võimaluse mõista PIU tekkimise põhjuseid.

1.6 Perekond ning lapse internetikasutus

Kuna arvutid ning internet on lastele üha enam kättesaadavamad ning konkureerivad klassikaliste tegevustega (nt õues mängimine, sõpradega kokkusaamine), on laste internetikasutuse suunamise juures oluline uurida vanemate tegevust (Eastin et al 2006) ehk kuidas lapsevanemad üldiselt oma last kasvatavad ning kuidas pere funktsioneerib. See, kas ning kuidas internetikasutus mõjutab peresuhteid, on vaieldav. On leitud, et mida enam lapsed internetis aega veedavad, seda vähem veedetakse aega koos perega (Mesch 2006). Teiselt poolt on ka leitud, et internetikasutus ei ole ohtlik peresuhtetele (Lee & Chae 2007). Interneti kasutuse mõju sõltub suuresti sellest, millega konkreetselt lapsed internetis tegelevad – *online*-mängude mängimine mõjutab nii vanematega koos ajaveetmist kui ka nendega suhtlemist, kuid näiteks koolitööde tegemine internetis ei mõjuta oluliselt peresuhteid (Lee & Chae 2007). Seega, kui tegevus on praktiline, pigem lühiajaline, ei mõjuta see igapäevaelu, kui see on meelelahutuslik, ajaveetmiseks, mõjutab see peresuhteid ning sotsiaalset aktiivsust.

Samas määrab ka perestaatus laste arengu ning täheldatud on soolisi erinevusi. On leitud, et tüdrukud, kes on pärit tuumikperest, on sotsiaalsemad ning neil esineb vähem käitumisprobleeme, riske võrreldes tüdrukutega üksikvanemaga või lahutatud peredest

(Baumrind 1991). Kuigi lastel lahutatud peredest võib esineda märksa rohkem käitumisprobleeme, pole abielu lagunemisest tulenevad probleemid vältimatud ja erinevused lahutatud ning abieluperede laste vahel on väga väikesed (Baumrind 1991). On ka leitud, et emad suhtlevad lastega rohkematel teemadel (Henricson & Roker 2000) ja on pigem toetavamad (Collins & Russel 1991) kui isad. Välja on toodud, et poiste puhul kasutatakse enam internetipiiranguid kui tüdrukute puhul (Eastin et al 2006), kuid tüdrukutele on privaatsuse ning turvalisuse küsimused südamelähedasemad kui poistele ning selle põhjuseks peavad Fleming ja Rickwood (2004) asjaolu, et vanemad räägivad oma tütardega internetiohutusest rohkem kui poegadega.

1.6.1 Lapsevanemate kasvatuse stiilid

Lapsevanema käitumise ehk järelvalve oma lapse tegemiste üle määravad ära vastutulelikkus ning nõudlikkus (Maccoby & Martin 1983). Lähtuvalt neist komponentidest on Baumrind (1991) eristanud neli lapsevanemate kasvatuse stiili, mis kirjeldavad, kuidas lapsevanemad tegutsevad, ühelt poolt hoolitsedes laste eest, teiselt poolt jälgides piirangute seadmist:

1. Autoriteetne käitumine: need lapsevanemad on nii nõudlikud kui ka vastutulelikud. Nad jälgivad kindlaid standardeid ning edastavad juhiseid oma laste käitumise kohta. Nad on enesekindlad ning pigem toetavad kui karistavad laste tegevusi.
2. Autoritaarne käitumine: need lapsevanemad on nõudlikud ning pigem jäigad. Nad on järjekindlad ning eeldavad, et nende käske täidetakse küsimusi esitamata.
3. Lubav, mittejuhendav käitumine: need lapsevanemad on pigem vastutulelikud kui nõudlikud. Nad on ebatraditsioonilised ning leebemad, nad ei nõua täiskasvanulikku käitumist, lubavad eneseregulatsiooni ning väldivad konflikte.
4. Tagasilükkav-eirav käitumine: need lapsevanemad pigem hoiduvad kasvatusest, nad ei nõua ega anna järgi, ei toeta ega monitoori. Samas võivad nad aktiivselt eemale tõugata, eirata oma vanemliku järelvalve kohustust.

Autoritaarse ehk nõudliku ning jäiga käitumisega vanemad on edukad kaitsmaks oma lapsi riskide eest, kuid samas nad ka pärsivad oma laste kompetentsi arengut enim (Baumrind 1991).

Autoriteetsete ning juhendavate perede seas on aga riskialtimateid tegevusi vähem märgata (Baumrind 1991). Seega on lapsevanemate roll, seotus oma lapse tegevustega, toetamine, nõudlikkus kui ka järeleandlikkus olulised vältimaks riske ning kasvatamaks lastest kompetentsed, iseseisvalt mõtlevad isiksused.

1.6.2 Vanemlik vahendamine

Üldise kasvatus- ning järelvalve oluliseks osaks tänapäeva ühiskonnas on erinevatele meediakanalitele kulutatava aja reguleerimine ning nende oskusliku kasutamise õpetamine lastele. TV ning raadio näol ei ole säärane tegevus uudne, nende puhul on sisu, ligipääsu vahendamine mõistlikult kontrollitav ning arusaadav (Eastin et al 2006). Interneti puhul on vahendamine muutunud üha keerukamaks, kuna interneti võimalused ning avarused, kasutusvõimalused ning ligipääs on pea lõpmatud ning teisalt on lapsevanemate teadmised piiratud (Leung & Lee 2011). Siiski on uurijad leidnud, et lapse internetitegevuste aktiivne monitoorimine võib aidata lastel hoiduda internetiohtude eest (Lwin et al 2008, Machill 2002).

Vanemate vahendamise strateegiad jagatakse laias laastus “süsteemipõhisteks” ehk tehniliseks lähenemiseks ning “kasutajapõhisteks” ehk sotsiaalseteks lahendusteks (Kirwil et al 2009, Livingstone & Helsper 2008, Lwin et al 2008), kusjuures enamasti eelistavad lapsevanemad teist (nt Livingstone & Helsper 2008, Lwin et al 2008). Lapsevanema sotsiaalset vahendamist jagatakse omakorda “piiravaks” ning “juhendavaks”, esimene hõlmab endas lapse meediakasutuse reguleerimist, teine lapsevanemate selgitusi ning tõlgendusi meediasisu kohta (Kirwil et al 2009). Neile kahele on juurde lisatud ka faktiline vahendamine (Eastin et al 2006), mis hõlmab endas lastele selgitamist, kuidas meediasisu luuakse ning presenteeritakse.

EU Kids Online II uuringus on eristatud kokkuvõtvalt viit liiki vanemlikku vahendamist (Livingstone et al 2011a):

- Internetikasutuse aktiivne vahendamine, kooskasutus – vanem on kohal, kui laps kasutab interneti, suunab teda, kasutab koos temaga ning arutab erinevate internetitegevuste üle.

- Internetiturvalisuse aktiivne vahendamine – lapsevanem juhendab last, aitab teda ning arutab lapsega olukordi, mis on tekitanud probleeme, soovib viise, kuidas interneti turvaliselt kasutada.
- Aktiivne piirav vahendamine – vanem seab piirangud ning reeglid lapse internetikasutusele.
- Aktiivne monitoorimine – vanem kontrollib tagantjärele lapse internetikasutust.
- Tehnilised piirangud – tarkvara või filtrite kasutamine, et piirata ning monitoorida lapse internetikasutust.

Lapsevanemate vahendamise alaste uuringute tulemused näitavad, et üle poole vanematest kasutab positiivseid meetodeid, andes nõu, kuidas teistega võrgukeskkonnas käituda (56%), ja rääkides lapsega asjadest, mis võivad last häirida (52%; Livingstone et al 2011a), kooskasutus on üks populaarsemaid vahendamise viise (Kirwil 2009). Samas üks kahest vanemast jälgib hiljem oma lapse internetikasutust, vaid veidi üle veerandi lapsevanematest blokeerivad või filtreerivad veebilehekülgi (Livingstone et al 2011a). Enamus lapsevanematest (70%) vestleb oma lapsega sellest, mida laps internetis teeb, ja on läheduses (58%), kui tema laps on internetis; samas üks kaheksast lapsevanemast ei kasuta laste sõnul mingeid vahendamisega seotud strateegiaid (Livingstone et al 2011a).

Lapsevanemate rolli üle riskide vältimisel on vaieldud – kas vahendamine aitab neid ikka vältida ning mil määral. Kindlasti on oluline ennetustöö ning lapsevanemad peaksid oskama oma lastega rääkida internetiga seotud probleemidest (Fleming & Rickwood 2004). Omavahelist kommunikatsiooni ning lapse-vanema suhtlemist peetaksegi oluliseks elemendiks riskide vältimisel (Park et al 2008, Van Den Eijnden et al 2010). Kuid tuleb välja, et lapsevanemad ei oska tihtipeale nendest probleemidest rääkida, kuna ei ole neist teadlikud. EU Kids Online II uuringust järeldub, et riskidega kokku puutunud Eesti laste vanematest 40% ütles, et nende laps pole seksipilte näinud (kui tegelikult lapse enda sõnul oli) ja 56% vastikuid või solvavaid sõnumeid saanud laste vanematest ütles, et nende laps pole neid saanud. See tähendab, et lapsevanematel puudub tegelikult teadmine oma laste internetitegevuste kohta.

1.6.3 Vanemliku vahendamise seos interneti liigkasutamisega

Mitmed uuringud on täheldanud seoseid internetisõltuvuse ning perekondlike aspektide vahel: näiteks vanema-lapse hea suhe oli negatiivselt seotud internetisõltuvuse tasemega õpilaste seas (Liu & Kuo 2007), samas vanema-lapse konfliktid, perekonna düsfunktsioneerimine (Ko et al 2007, Yen et al 2007) olid positiivselt seotud lapse internetisõltuvusega. Siiski on varasemalt vähe uuritud konkreetset seost interneti liigse kasutamise (internetisõltuvuse) ning lapsevanemate vahendamistegevuse vahel, Eestis üldse mitte.

EU Kids Online II tulemustele toetudes on Smahel et al (2012) teinud kokkuvõtte Euroopa laste interneti liigkasutuse tulemustest ning leidnud, et piirav vanemlik vahendamine ennetab kõige enam lapse interneti liigkasutuse esinemist. Leung ja Lee (2011) uuring digitaalse kirjaoskuse (nende uuringus "*information literacy*"), lapsevanemate järelvalve/vahendamise, erinevate demograafiliste tunnuste ning internetisõltuvuse seoste kohta toob samuti välja, et mida karmim on vanemlik järelvalve, seda vähem tõenäone on internetisõltuvuse teke. Lisaks leiti, et mida väiksem on lapse sisuloome ning uute tehnoloogiate kirjaoskus, seda suurem võimalus on tal internetisõltuvuseks. Samas leidsid Leung ja Lee (2011) Hong Kongi õpilaste vastustele toetudes, et tähelepanuväärset seost vanemate kaasamise, järelvalve ning internetisõltuvuse vahel siiski ei ole – sõltuvusse jäämise tõenäosus ei olene sellest, kui palju lapsevanemad kulutavad aega vahendamisele, efektiivsemad võivad olla pigem ranged reeglid kodus, millal, kuidas ning mismoodi võib internetti kasutada.

Sellele on ka vastu vaieldud: Van Den Eijnden et al (2010) leiavad, et ranged reeglid internetikasutuse aja kohta võivad just tekitada kompulsiiivse internetikasutuse nähte. Lastevanemate hea suhtlus oma lastega ennetab kompulsiiivse ehk sõltuvusliku internetikasutuse arengut (Xiuqin et al 2010, Van Den Eijnden et al 2010). Nii võiks järeldada, et vanemlik järelvalve, st laste suunamine, õpetamine, piiramine ja nendega suhtlemine meediakasutusest aitab ära hoida erinevaid kompulsiiivseid käitumishäireid (nagu internetisõltuvus; Xiuqin et al 2010). Samas Caplan (2002) ning Davies (2001), toetudes eelmainitud kompulsiiivkäitumuslikule mudelile, väidavad vastupidist.

Tegelikult võib aga igasugune strateegia aidata vähendada riske (Kirwil et al 2009). Selge on, et lapsevanemate aktiivne tegutsemine ning huvi tundmine oma lapse internetikasutuse kohta on olulised (Young 2009) ning vanemlikul järelvalvel on selge mõju vahendamisele (Eastin et al 2006) ja laste internetikasutamisele. Positiivne on, kui vanemad on aktiivselt seotud laste internetikasutuspraktikatega, näiteks soovitades veebilehti, mida külastada, ning samas ebaefektiivne, kui vanem keelab või piirab internetikasutust (Lee & Chae 2007). Samas peavad vanemad aru saama, et reeglite ning piirangute seadmine, mis ajal päevas ning kui palju laps internetti võib kasutada, ei ole piisavad lapse *online*-turvalisuse ning mõistliku kasutuse tagamiseks, lapsi peab ka hoiatama ohtude eest ning aktiivselt suunama internetikasutuse juures (Lwin et al 2008).

On näha, et erinevad teoreetikud ja uuringud jõuavad erinevatele tulemustele. Kuna Eestis sarnaseid uuringuid enne pole läbi viidud, proovibki käesolev töö heita valgust sellele, kuidas on seotud Eesti laste interneti liigkasutamine ning vanemate strateegiad laste internetikasutuse vahendamisel.

1.7 Probleemiseade

Töö eesmärk on uurida Eesti noorte interneti liigkasutamise olemust, sisu ning selle seost vanemliku sotsiaalse vahendamisega. Lähtuvalt töö eesmärgist on tööil neli uurimisküsimust:

1. Milles seisneb Eesti laste interneti liigkasutus?
2. Milliste internetikasutuse praktikate ning eripäradega (konkreetsed *online*-tegevused, digitaalne kirjaoskus, internetikasutuse aastate arv, interneti kasutamise sagedus, kasutamise kohad jne) on liigne internetikasutus enim seotud?
3. Milliste teiste riskidega on interneti liigkasutamine seotud?
4. Kuidas on seotud vanemlik sotsiaalne vahendamine laste, noorte interneti liigkasutusega?

Uurimisküsimuste toetamiseks on töös esitatud järgmised hüpoteesid:

Mitmed uuringud (nt Park et al 2008, Yen et al 2007) on leidnud, et poistel on esinenud internetisõltuvust, -liigkasutamist enam kui tüdrukutel. Seega:

Hüpotees 1: Poistel on kalduvus interneti liigkasutamisele suurem kui tüdrukutel.

Mõned uuringud on leidnud, et internetikasutamise aeg on positiivselt korreleeritud internetisõltuvuse esinemisega (nt Park et al 2008). Seega võib internetis viibimise aeg mõjutada interneti liigkasutamise esinemise võimalikkust. Selle kontrollimiseks on järgmine hüpotees:

Hüpotees 2: Lastel, kes veedavad internetis rohkem aega, esineb interneti liigkasutamise märke enam kui neil, kes veedavad vähem.

Lapsed, kes kasutavad interneti mitmekülgselt ja mitmetel eesmärkidel, on ka altimad interneti liigkasutamise riskile (Leung & Lee 2011). Nii on järgmine hüpotees:

Hüpotees 3: Lastel, kes harrastavad internetis enam tegevusi, esineb interneti liigkasutamise märke enam kui neil, kes tegelevad internetis vähemate tegevustega.

Leung ja Lee (2011) on leidnud ka, et internetisõltuvus on märkimisväärselt korreleeritud teiste, päriseluliste riskide esinemisega. Niisiis:

Hüpotees 4: Lastel, kes on kokku puutunud mõne teise virtuaalse või päriselulise riskiga, esineb liigkasutamise märke enam kui neil, kes ei ole teisi riske kogenud (või on neil seda juhtunud vähem).

Vanemliku vahendamise puhul on leitud, et pigem soodustab interneti liigkasutamist ja teiste riskide esinemist lapsevanemate poolne vaba kasvatus, reeglite ning piirangute puudumine (Leung & Lee 2011, Smahel et al 2012). Seega:

Hüpotees 5: Piirav vanemlik sotsiaalse vahendamise viis ennetab interneti liigkasutamist võrreldes teiste vahendamise viisidega enim.

II Metoodika ja valim

Käesolev töö põhineb üle-Euroopalise uuringu EU Kids Online II Eesti andmetel. Projekt EU Kids Online koondab enam kui 30 Euroopa riigi teadlasi, kes tegelevad eelkõige laste ja noorte uue meedia kasutuse uurimisega. Projekti esimeses osas (2006-2009) koguti, võrreldi ja hinnati juba olemasolevaid andmeid. Jõuti järeldusele, et sel hetkel puudusid kõige uuemad ning võrreldavad andmed Euroopa laste internetiriskide kogemisest (Livingstone et al 2011b). Projekti II etapi jooksul (2009-2011) viidi läbi esindusliku valimiga originaaluuring, milles küsitleti 9-16-aastaseid lapsi ja nende vanemaid 25 Euroopa riigis. Projekti rahastati Euroopa Komisjoni Turvalisema Interneti programmist, mille eesmärgiks on internetiturvalisuse poliitikaid toetava teadusliku tõendusmaterjali kogumine (EU Kids Online 2013). Projekti III etapis (2011-2014) toimub küsitlusandmete analüüs ja tulemuste publitseerimine, lisaks viiakse läbi kvalitatiivsed uurimused mõistmaks, kuidas lapsed ise internetiriske mõistavad. Luuakse ka *online*-andmebaas Euroopas läbi viidud laste interneti- ja mobiilikasutuse alaste uurimuste kohta (EU Kids Online 2013). Ka käesolev töö paigutub EU Kids Online projekti kolmandasse etappi.

2.1 Valim ja andmekogumismeetod

Käesolev alapeatükk uuringu metoodikast ning valimist põhineb suures osas Görzigi (2012) peatükil “Methodological framework: the EU Kids Online project” (EU Kids Online II projekti raamatust “Children, Risk and Safety on the Internet”) ning projekti tehnilisel aruandel (Livingstone et al 2011b).

Kuna EU Kids Online II uuringuprojekt oli rahvusvaheline, hõlmates väga suurt valimit ning kultuurilisi erinevusi, olid uuringu metodoloogilised väljakutsed ning põhjalik ettevalmistus vältimatud. Küsimustiku koostamise aluseks olid erinevad teooriad, küsimuste koostamisel arvestati laste kultuurilisi, vanuselisi erinevusi ning muidugi arvestati eetiliste juhenditega, usaldusväarsuse ning vastuste valiidsusega. Ühtsuse tagamiseks järgiti kõikides EU Kids Online

II projektist osa võtnud riikides samu andmete kogumise ja valimi koostamise meetodeid, ka küsimustikud koostati samadel alustel.

Projekti raames küsitleti igas riigis 1000 internetti kasutatavat last vanuses 9-16 ning ühte tema vanemat. Kogu EU Kids Online II küsitlus viidi läbi 2010. aasta aprillist oktoobrini intervjuude ning iseseisvalt täidetavate küsimustike näol laste kodudes. Eestis käisid peresid küsitlemas 70 intervjuerijat 2010. aasta maikuust kuni juuli keskpaigani.

Pered, keda küsitleti, nii Eestis kui ka teistes riikides, leiti enamasti juhuslikkuse järgi. Valimipunkte oli Eestis 137, millest igapäheast valiti juhuslikult üks aadress, mis sai juhuvalimi alguspunktiks. Juhuslikult väljavalitud majapidamise eelduseks uuringus osalemiseks oli 9-16-aastase internetti kasutava lapse olemasolu, samuti oli nõutud intervjuu lapsevanema/hooldajaga. Silmast-silma intervjuud viidi läbi arvuti kaasabil (CAPI meetod). Eestis oli intervjuu keskmiseks pikkuseks 68,1 minutit ning vastamise määr ligi 80% (üks kõrgemaid teiste Euroopa riikide seas).

Kõige tundlikumatele küsimustele, mida küsiti ainult 11-16-aastastelt, said lapsed vastata iseseisvalt paberankeedil, ülejäänutele vastati intervjuerija kaasabil. Iga lapse kohta küsitleti ka üht vanemat/hooldajat, kes teadis lapse internetikasutuspraktikatest enim. Küsimustikud on kättesaadavad ka projekti veebilehel¹. Lisaks on uuringu küsimustikud, andmestik ning muud materjalid kättesaadavad UK Data Archive'st².

EU Kids Online II küsimustikud hõlmasid kõikides riikides järgmisi teemasid ning jagunesid laias laastus kolmeks:

1. Koos intervjuerijaga täidetud küsimustik lastele, mis hõlmas lihtsamaid küsimusi:
 - a. Lapse internetikasutuse muustrite ning internetitegevuste kohta
 - b. Digitaalsete oskuste kohta
 - c. Lapsevanema tegevuste kohta lapse internetiriskide vältimiseks

¹ Veebileht: <http://www2.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/Home.aspx> ja teekond küsimustikeni: paremalt veerust "Questionnaire and methods" → Loetelust klikkida "National Questionnaires" → Valida „Eesti“

² Veebileht: <http://data-archive.ac.uk/>

2. Isetäidetav küsimustik (lihtsam versioon 9-10-aastastele, keerukam 11-16-aastastele), mis uuris tundlikumaid teemasid (seetõttu oli ka isetäidetav, et vältida ebamugavustunde teket lapsel):
 - Psühholoogilisi faktoreid
 - Riskantseid päriselulisi tegevusi
 - Internetiriskidega kokkupuutumise kogemust
 - Internetiriskidega hakkamasaamist
 - Nõu, toe ning info saamise allikaid
3. Intervjueerijaga täidetud küsimustik lapsevanemale, mis hõlmas teemasid:
 - Info leibkonna sotsiaal-demograafilise olukorra ning internetikasutuse kohta
 - Lapsevanema internetikasutuse praktikad
 - Lapsevanema arvamused oma lapse internetikasutuse ning internetiriskide esinemise kohta
 - Lapsevanema tegevused lapse internetiriskide vältimiseks
 - Nõu, toe ning info saamise allikad

Enamik küsimusi oli valikvastustega ning Likert-tüüpi vastusevariantidega. Esines ka üksikuid avatud vastustega küsimusi.

Uuring läbis valiidsuse ning usaldusväarsuse kontrolliks kaks kognitiivse testimise faasi. Kõigepealt anti inglisekeelne originaalküsimustik vastata erinevaid sotsiaalseid grupe esindavale valimile – 14 lapsele ning 6 vanemale. Toetudes sellele testgrupile tehti küsimustikus mitmeid muudatusi ning seejärel tõlgiti ankeet 24 eri keelde. Teises faasis viidi testimine läbi 113 inglise keelt mittekõneleva intervjueeritava seas. Sellele järgnesid mitmed suuremad kohandused ning muudatused küsimustikus, misjärel täiendati küsimustikke nii, et need sobiks riigiti, kuid säiliks valiidsus ning ühetaolisus. Lõplikku küsimustikku testiti veel 105 intervjueeritavaga viiest eri riigist.

EU Kids Online II uuringu esindusliku valimi suuruseks Eestis oli 1005 last ning lapsevanemat. Küsimusi interneti liigkasutamise kohta küsiti ainult 11-16-aastaste käest (sest need küsimused asusid keerukamas, veidi tundlikumate temadega isetäidetavas küsimustikus), seega on käesolevas töös valimi suuruseks 780 last. Valim on esinduslik – küsitleti lapsi üle Eesti ning

nende hulgas: poisse 49,8% ning tüdrukuid 50,2%. Valimi keskmine vanus on 13,66 (standardhälve 1,705).

Võib öelda, et EU Kids Online II uuringu andmed on unikaalsed ning esinduslikud, hõlmates 25 Euroopa riigi lapse vastuseid, mis teevad riikidevahelised tulemused võrreldavaks. See on esimene andmestik, mis keskendub laste internetikasutusele ning mis põhineb tundlikele küsimustele laste internetiriskide kohta. Andmestik võimaldab kõrvutada iga lapse vastused ühe tema vanema/hooldaja omadega ning anda infot lapse suurimate riskide kohta nii internetis kui ka päriselus. Käesolev töö on esimene EU Kids Online II Eesti andmestikul põhinev üliõpilastöö.

2.2 Uuritavad tunnused

Käesoleva magistritöö uuritavaks sõltuvaks tunnuseks on interneti liigkasutamine. EU Kids Online II uuringus uuriti seda nähtust 11-16-aastaste seas viie interneti liigkasutuse kohta käiva väite abil. Laste hinnanguid sellele, kuivõrd need väited iseloomustavad nende internetikasutust, mõõdeti 4-punktilisel Likert-tüüpi skaalal esinemissageduse järgi: alates “mitte kunagi” kuni “väga tihti”. Interneti liigkasutamise väidete loomise aluseks on Griffithsi (2000) viis internetisõltuvust iseloomustavat dimensiooni:

- teiste tegevuste unarusse jätmine (*salience*), millele vastab ankeedis väide: “Olen olnud interneti pärast söömata ja magamata”;
- meeleolumuutus (*mood modification*), seda uurib väide: “Olen olnud häiritud, kui ma ei ole saanud internetti”;
- suutmatus lõpetada (*tolerance*), vastab väide: “Olen märganud, et surfan internetis ka siis, kui see mulle eriti huvi ei paku”;
- tagasilangus (*relapse, withdrawal*), ankeedis väide: “Olen tulutult proovinud veeta internetis vähem aega”;
- konfliktid (*conflicts*), mida uurib väide: “Olen kulutanud vähem aega kui peaks oma perele, sõpradele, koolitööle ja hobidele, kuna veedan aega internetis”.

Interneti liigkasutamise uurimiseks on loodud nende viie väite keskmiste vastuste (esinemissageduse) alusel ka indeks (Cronbachi $\alpha=0.77$) skaalal 1-4. Indeks on loodud uurimisrühma poolt ning käesolevas töös kasutati andmebaasi, kus see indeks oli sees.

Küsimused vanemliku vahendamise kohta, mida küsiti nii lastelt kui nende ühelt vanemalt/hooldajalt, on koondatud viide indeksisse, mis olid samuti eelnevalt uurimisrühma poolt loodud:

1. Lapse internetikasutuse aktiivse vahendamise indeks sisaldab viit küsimust lapsevanemate tegevuste kohta lapse internetikasutusel: kohalolek lapse internetikasutamise juures, lapse julgustamine, suunamine, kooskasutamine ning omavaheline arutamine internetitegevuste üle.
2. Lapse internetiturvalisuse aktiivse vahendamise indeks sisaldab kuut indikaatorit selle kohta, kuidas lapsevanem juhendab oma last internetiturvalisuse osas, aitab või arutab lapsega olukordi, mis on tekitanud probleeme ning näiteks ka seletanud, miks üks või teine veebileht on halb, ja soovitanud viise, kuidas internetti turvaliselt kasutada.
3. Aktiivse piiramise indeks koosneb kuuest küsimusest reeglite kohta, mida lapsevanemad on kasutanud piiramaks või keelamaks oma lastele teatud rakendusi või tegevusi internetis (kas lubatakse kiirsuhtluskanaleid kasutada, muusikat, filme vaadata, alla laadida ning teistega jagada, avada konto sotsiaalvõrgustikus, jagada isikliku informatsiooni teistega).
4. Internetikasutuse aktiivset kontrollimist (monitoorimist) mõõdetakse nelja küsimusega, et välja selgitada, kas lapsevanemad kontrollivad oma lapse internetikasutust tagantjärele (veebilehekülgi, mida laps külastas, tema e-kirju või sõnumeid kiirsuhtluskanalites, lapse sotsiaalvõrgustiku profiili, sõpru, kontakte, keda ta oma sotsiaalvõrgustikku lisab).
5. Tehnilise piiramise uurimiseks küsiti neli küsimust tarkvara, filtrite ja muude tehniliste piirangute või monitoorimise kohta (ka tarkvara rämpsposti ja viiruste vastu ning jälgimissüsteemid).

Kontrolltunnustena on kasutatud sotsiaal-demograafilisi tunnuseid: vanus, sugu, sotsiaalmajanduslik seis ning kodune keel. Lisaks on kasutatud lapse internetikasutuse praktikaid mõõtvaid tunnuseid: koht ning vahend, millega ta internetti kasutab, internetis veedetav aeg, mida ja kui palju ta seal teeb, aastate arv, kaua ta internetti on kasutanud ning millised on tema

digitaalsed oskused. Viimane näitaja oli andmebaasis kokku võetud indeksisse, mis koondas kaheksa tunnust, mis uurisid, kas laps valdab internetis järgmisi tegevusi:

- Võrrelda erinevaid veebilehti selleks, et otsustada, kas info vastab tõele.
- Peale panna ja vahetada filtreid.
- Lisada veebilehtedele järjehoidjaid.
- Blokeerida soovimatut reklaami/rämpsmeele/spämmi.
- Kustutada oma surfamise ajalugu.
- Muuta privaatsuse seadistusi suhtlusportaalide profiilis.
- Blokeerida sõnumeid inimestelt, kellega ei taha suhelda.
- Leida infot, kuidas internetti turvaliselt kasutada.

Eraldi on käesolevas töös uuritud ka interneti liigkasutamise seost teiste riskidega, nii interneti- kui ka päriseluliste riskidega. Kokku arvestati seitset riski: internetis võõrastega suhtlemine, internetituttavatega kohtumine päriselus, seksisõnumite saamine, seksipiltide nägemine, kiusamine internetis, olukord, kus laps on sattunud peale vähemalt ühele või enamale negatiivsele kasutaja loodud internetisisule, ning olukord, kus laps on kogunud internetis isikliku info väärkasutust (Livingstone et al 2011b).

2.3 Andmeanalüüsi metoodika

EU Kids Online II andmestikku kasutatakse käesolevas töös riigipõhise kaaluga, mis võtab arvesse riigi populatsiooni eripärasid (vanus, sugu, elukoht jne). Riigipõhine kaal arvestab ka mittevastamisest tingitud kõrvalekaldeid ning kohandab andmestikku sellele vastavalt (Livingstone et al 2011b). Andmeid analüüsiti SPSS statistikaprogrammis (versioon 17.0).

Uurimisküsimustele vastuste leidmiseks ning hüpoteeside kinnitamiseks/ ümberlukkamiseks on andmeid analüüsitud nii lihtsate statistiliste näitajate (protsentjaotused) kui ka statistilise seoseanalüüsi abil: korrelatsioonseosed, keskmiste võrdlus (dispersioonanalüüs ANOVA abil). Statistilise seose olulisuse kontrollimiseks on kasutatud hii-ruut statistikut. Leidmaks seoseid vanemliku vahendamise ning interneti liigkasutamise indeksi vahel, teostati lineaarne

regressioonanalüüs, seda kahe mudeliga. Esimene mudel sisaldas interneti liigkasutamise indeksi ning viie vanemliku vahendamise indeksi vahelisi regressioonseoseid. Teine mudel hõlmas lisaks ka kontrolltunnuseid, lapse:

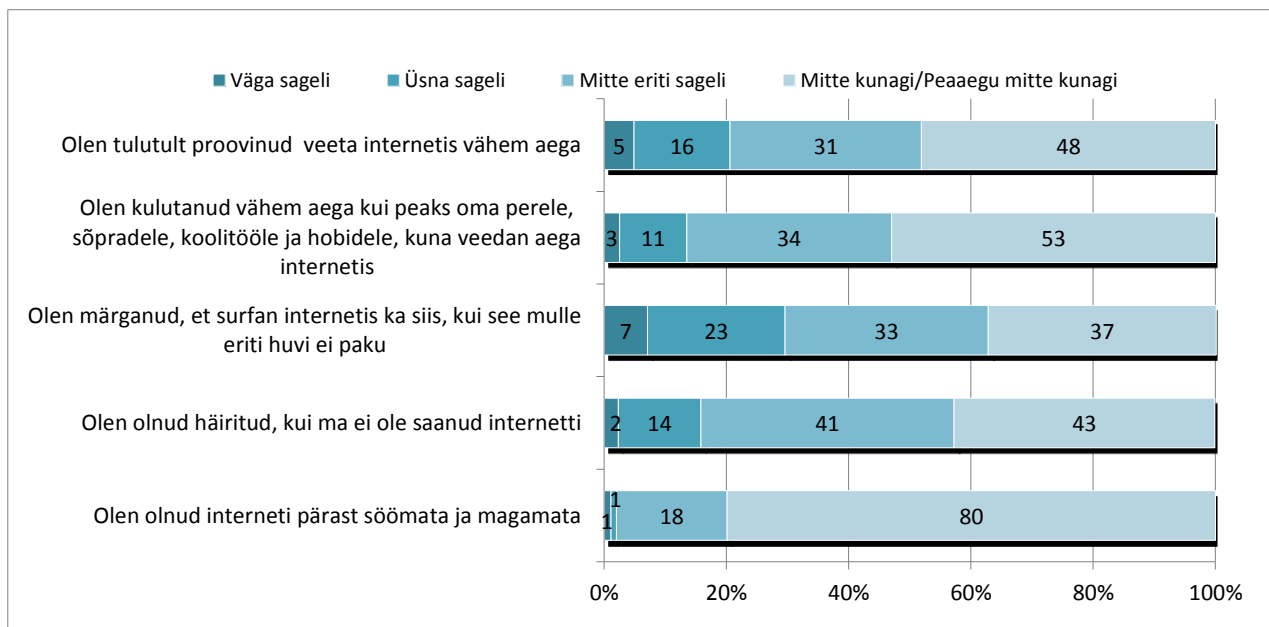
- Vanus
- Sugu
- Digitaalsete oskuste arv
- Internetikasutamise aeg aastates
- Internetitegevuste arv
- Internetis veedetav aeg
- Kogemus teiste riskidega
- Emotsionaalsed probleemid
- Sensatsioonihimu

Lineaarset regressioonanalüüsi kasutati töös, kuna kõik tunnused, v.a. sugu, olid arvtunnused. Lisaks on lineaarne regressioonanalüüs hea oma selguse ning tõlgendavuse poolest.

III Uuringu tulemused

3.1 Milles seisneb Eesti laste interneti liigkasutus?

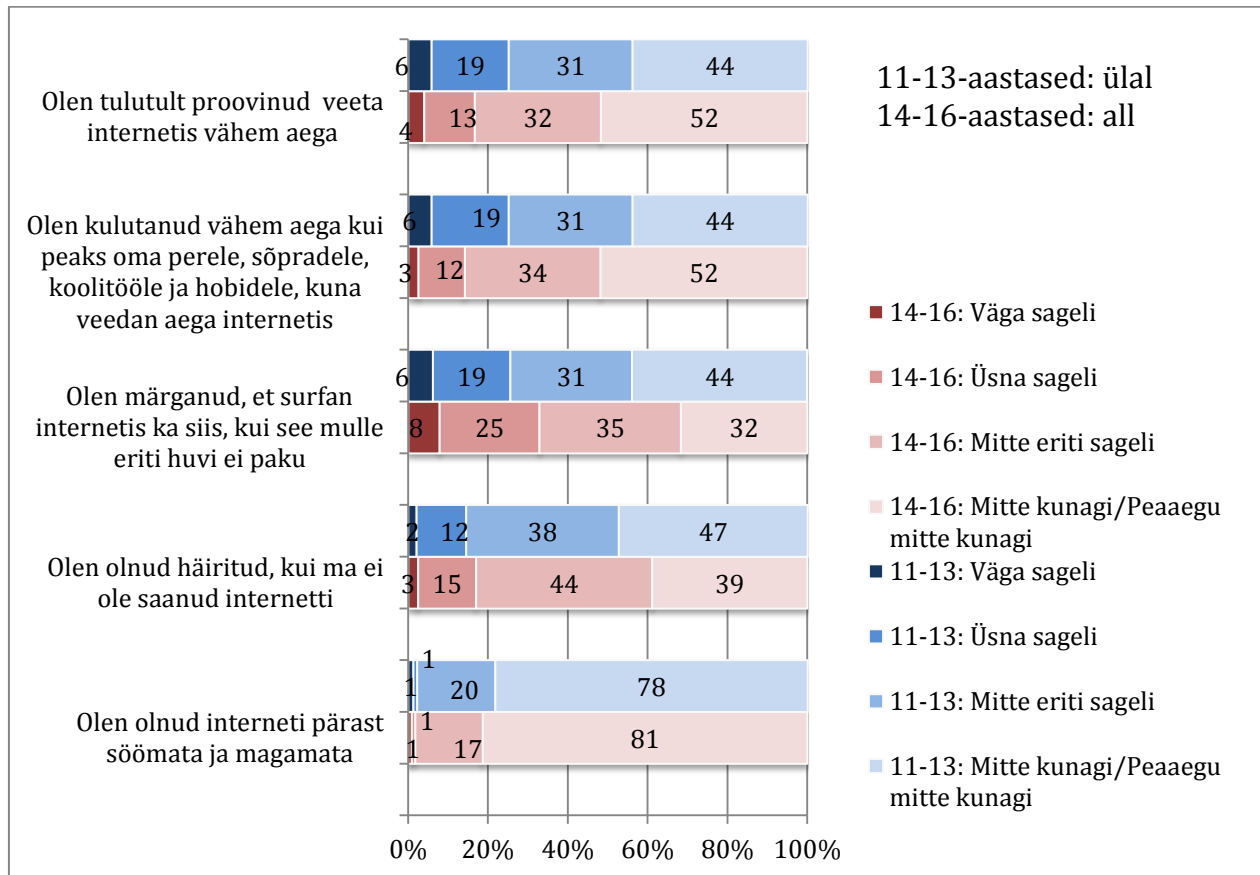
Uuringus käsitleti laste interneti liigkasutust viie interneti liigkasutuse kohta käiva väite abil (vt joonis 1). EU Kids Online II uuringu tulemuste järgi ei leidunud Eesti laste seas ühtegi, kes oleks vastanud kõigile viiele väitele „väga sageli“. Siiski on Eesti lapsed interneti liigkasutamise poolest Euroopas esirinnas: pea pooled (49%) 11-16-aastastest Eesti lastest tunnistavad, et on „üsna“ või „väga sageli“ kogunud üht või enamat ülemäärast internetikasutust tähistavat olukorda. Euroopa keskmine on sealjuures 28%, Eestile järgnevad Portugal ja Bulgaaria 45% ja 44%-ga, kõige vähem leidub interneti liigkasutamisele viitavaid tunnuseid Itaalia lastel – vaid 17%-l (Smahel et al 2012).

Joonis 1. Interneti liigkasutamist mõõtvate väidetega nõustumine/mittenõustumine Eesti laste seas (n=778; %)

Kõige enam on Eesti lastel esinenud olukorda, mil nad on märganud, et surfavad internetis ka siis, kui see neile eriti huvi ei paku. Sellega nõustus täielikult või osaliselt pea kolmandik lastest (vt joonis 1). Viiendik lastest on väga või üsna sageli proovinud tulutult vähendada internetis

veetmise aega. Kõige vähem on lastel esinenud olukorda, kus nad on olnud interneti pärast söömata-magamata. 16% lastest on olnud olukorras, kus nad on olnud häiritud, kui nad ei ole saanud internetti.

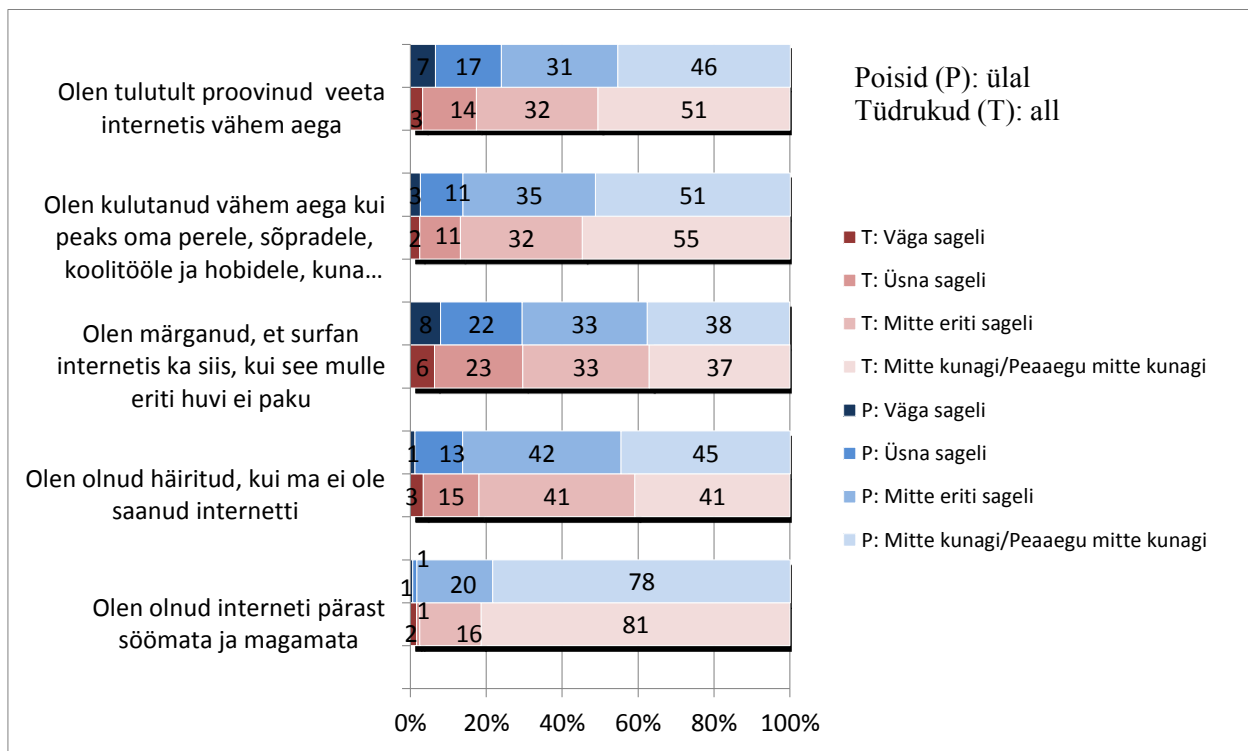

Joonis 2. Erinevused nõustumises interneti liigkasutamise väidetega vanusegrupiti (11-13 aastased, n=357, 14-16-aastased, n=421; %)

Vanuseliselt suuri erinevusi internetisõltuvuse väidetele vastamise vahel ei leidunud. Siiski vanusegruppide (11-13-aastased ning 14-16-aastased, vt joonis 2) võrdluses võib mõnevõrra täheldada erinevust tunnuse „Olen märganud, et surfan internetis ka siis, kui see mulle eriti huvi ei paku“ puhul, millega vanemad lapsed on nõustunud enam kui nooremad. Vastupidist võib öelda tunnuste „Olen kulutanud vähem aega kui peaks oma perele, sõpradele, koolitööle ja hobidele, kuna veedan aega internetis“ ning „Olen tulutult proovinud veeta internetis vähem aega“ puhul, mida on tunnistanud rohkem just nooremad (enam kui veerandil 11-13-aastastest

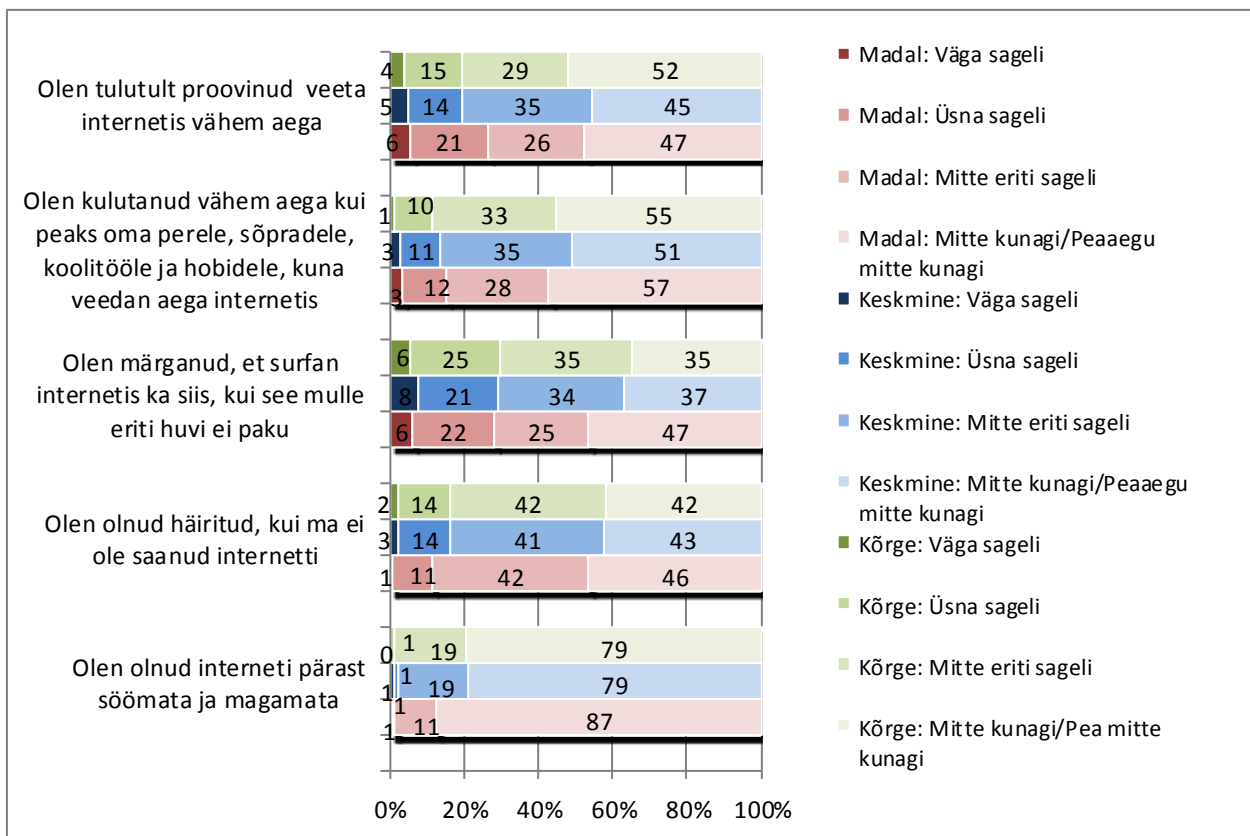
lastest on seda juhtunud, 14-16-aastaste laste seas 15-17%-1). Statistiline seos lapse vanuse ning interneti liigkasutamise vahel on olemas (hii-ruut=95,003, df=65, p<0,01; vt tabel 1).

Hüpotees 1 väidab, et poistel on kalduvus interneti liigkasutamisele suurem kui tüdrukutel. Poiste ja tüdrukute vastuste protsentuaalne võrdlus näitab, et suuri erinevusi pole (vt joonis 3), kuid mõnevõrra rohkem on poisid proovinud oma internetikasutust tulutult vähendada – pea veerand poistest ning 17% tüdrukutest on seda teinud. Veidi rohkem on tüdrukud olnud aga häiritud, kui nad ei ole saanud internetti. Vaadates statistilist seost internetikasutuse tulutu vähendamise tunnuse ning soo vahel, ei ole aga seos märkimisväärne (hii-ruut=6,973, df=3, p>0,05), häiritud olemise tunnuse puhul samuti mitte (hii-ruut=4,729, df=3, p>0,05). Vaadates interneti liigkasutamise indeksi keskmist soo järgi, seos samuti puudub (vt tabel 1). **Seega saab öelda, et hüpotees 1 ei leidnud kinnitust.**

Joonis 3. Poiste ja tüdrukute erinevused nõustumises interneti liigkasutamise väidetega (poisid n=386, tüdrukud n=391; %)

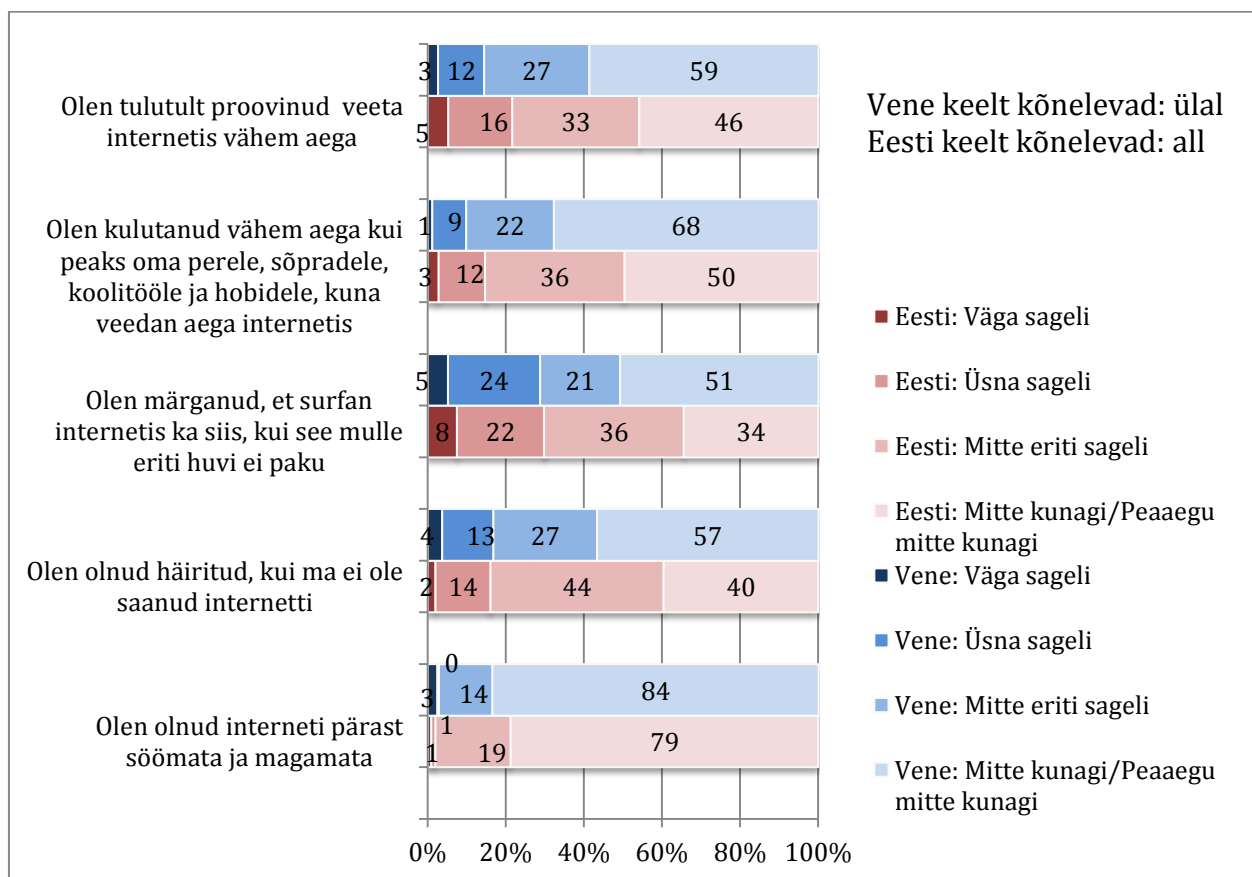
Laste koduse sotsiaalmajandusliku taseme (SES) järgi vastuseid võrreldes võib öelda, et mõningal määral on madalama SES tasemega lapsed nõustunud enam internetisõltuvust mõõtvate väidetega – seda eriti olukordades, kus nad on tulutult proovinud vähendada internetis veetmise aega, kulutanud internetikasutuse tõttu vähem aega kui peaks sõpradele, perele, koolitöödele, hobidele (vt joonis 4). Hii-ruut statistiku leidmisel mõlema tunnuse ning SES taseme vahel statistilist seost täheldada ei saa (proovinud tulutult vähendada internetis viibimise aega: hii-ruut=8,319, df=6, $p>0,05$ ning jätnud sõbrad, pere, koolitööd unarusse: hii-ruut=5,021 df=6, $p>0,05$). Ka keskmiste võrdlusel statistiline seos puudub (vt tabel 1).

Joonis 4. Seos laste sotsiaalmajandusliku taseme ning interneti liigkasutamise tunnuste vahel. Tasemed on jagatud kolmeks: kõrge (n=269), keskmine (n=378), madal (n=117); %

Valimis oli nii vene (n=149) kui ka eesti keelt (n=639) kõnelevaid lapsi. Soo et al (2012) on leidnud, et koduse keele ning seksisõnumite saatmise vahel leidub seos – nimelt vene keelt kõnelevad lapsed aldimad kokku puutuma seksisõnumite saatmise/saamisega (hii-ruut=21,20, df=2, $p<0,01$). Siiski interneti liigkasutamise ning koduse keele (eesti või vene) sama järeltust

teha ei saa – leidus vaid üks internetisõltuvust mõõtev tunnus, millel vene kodukeelega laste hinnang oli veidi kõrgem eesti keelt kõnelevate omast. See oli häiritud olemine, kui ei pääseta interneti (kuid vahe on väga väike, vt joonis 5). Mõningal määral võib öelda, et vene keelt kõnelevate laste vastused on äärmuslikumad. Kõikide tunnuste puhul on vene keelt kõnelevad lapsed vastanud võrreldes eesti keelt kõnelevate lastega enam kordadel „mitte kunagi/pea mitte kunagi“. On isegi näha, et eesti keelt kodukeelena kõnelevad lapsed on veidi enam olnud nõus esimese kolme väitega: statistiline seos tekib tunnuste puhul „Olen tulutult proovinud veeta internetis vähem aega“ (hii-ruut=7,958, df=3, p<0,05) ja „Olen kulutanud vähem aega kui peaks oma perele, sõpradele, koolitööle ja hobidele, kuna veedan aega internetis“ (hii-ruut=16,335, df=3, p<0,05) ja ka „Olen märganud, et surfan internetis ka siis, kui see mulle eriti huvi ei paku“ (hii-ruut=16,712, df=3, p<0,05; vt ka joonis 5 ja joonis 8). Tabel 1 näitab samuti seost liigkasutamise indeksi ning koduse keele vahel. Seega pigem esineb eesti keelt kodukeelena kõnelevate laste seas enam liigkasutamise märke.

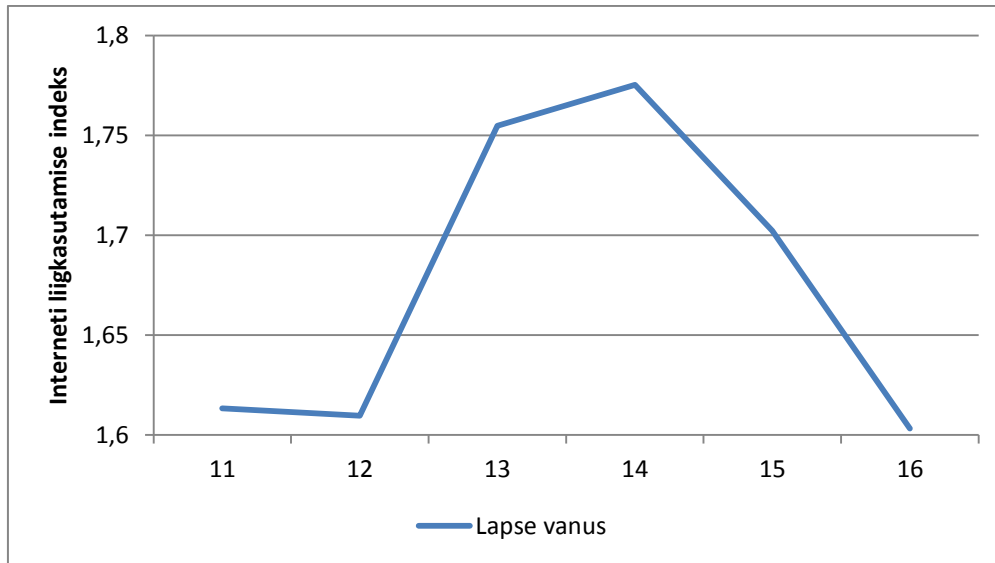
Joonis 5. Vene ja eesti keelt kõnelevate laste nõustumine interneti liigkasutamise väidetega (vene keel n=150, eesti keel n=637; %)

Tabel 1. Interneti liigkasutamise indeksi keskmised soo, vanuse, SES ja koduse keele järgi (ANOVA)

Tunnused	N	Keskmised	Standard- hälve	F	Sig.
Lapse sugu	Poisid	386	1,69	,53	
	Tüdrukud	391	1,67	,52	
	Kokku	778	1,68	,52	,379
Lapse vanus	11	112	1,61	,55	
	12	118	1,61	,49	
	13	126	1,75	,57	
	14	139	1,78	,52	
	15	132	1,70	,56	
	16	151	1,60	,45	
	Kokku	778	1,68	,52	2,939
Lapse SES tase	Kõrge	269	1,66	,51	
	Keskmine	378	1,70	,54	
	Madal	117	1,63	,50	
	Kokku	764	1,67	,52	,833
Kodune keel: eesti	Jah	637	1,71	,53	
	Ei	139	1,53	,49	
	Kokku	776	1,68	,52	13,816

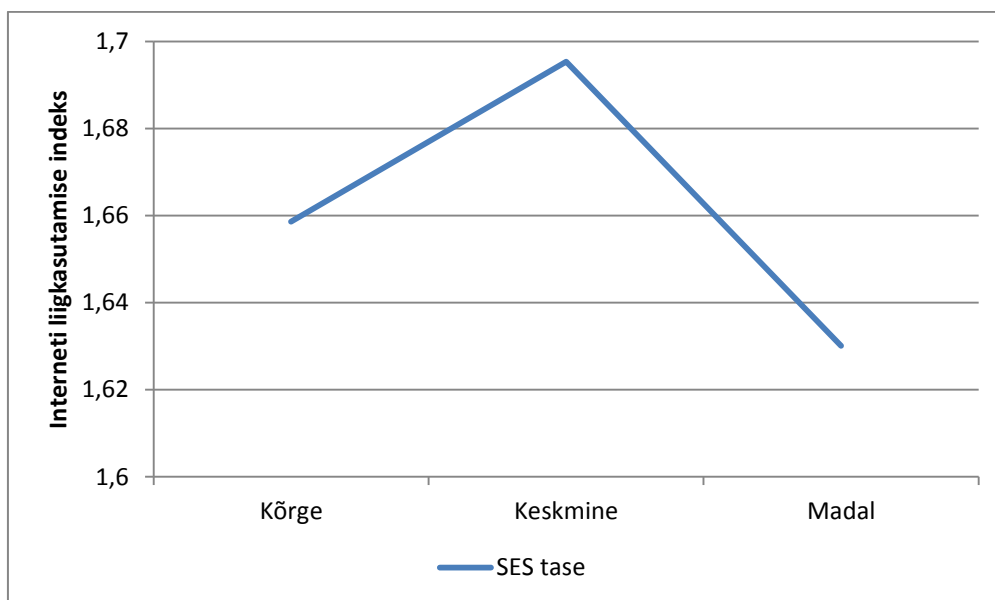
Kuna käesoleva töö esimese (ja ka teise) uurimisküsimuse eesmärk on selgitada Eesti laste interneti liigkasutamise olemust, oli seni õigustatud vaadelda seoseid iga liigkasutust tähistava väitega eraldi. Tulemused iga väite kohta üksikult annavad detailsema ülevaate Eesti laste interneti liigkasutamise olemusest. Enamike järgnevate tulemuste väljatoomiseks on suurema ülevaatlikkuse mõttes kasutatud interneti liigkasutuse indeksit. Indeksi skaala 1-4 väärtused on tähistatud nii, et 1 tähistab sõltuvuse tunnustega mittenõustumist, 4 nõustumist.

Indeksi keskmiste võrdlemisel vanuserühmades tuleb välja huvitav eripära, mida näitlikustab joonis 6. Nimelt 11-12-aastased on üpris vähe nõus liigkasutamise väidetega, kuid nõusolek hüppab järsult üles 13-14-aastaste puhul ning langeb uuesti pärast 14. eluaastat (indeksi keskmiste võrdlusi eri sotsiaaldemograafiliste tunnuste lõikes vaata tabelist 1). Seega käesoleva uuringu valimis esinenud lastel vanuses 13-14 esineb interneti liigkasutust mõnevõrra enam kui noorematel või vanematel, seos vanuse ning interneti liigkasutamise vahel ei ole lineaarne.

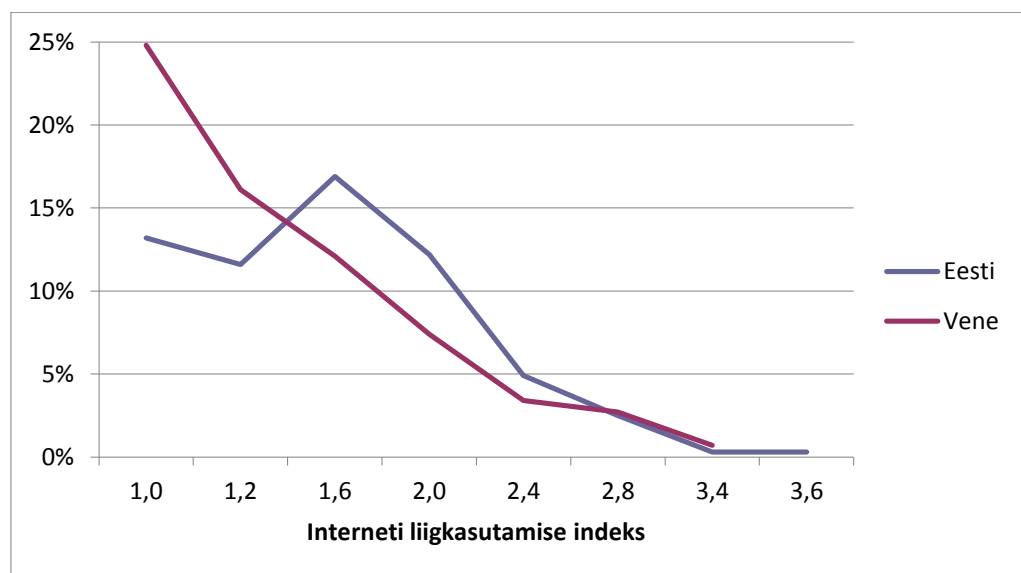
Joonis 6. Interneti liigkasutamise indeksi keskmiste võrdlus vanuserühmades

Seos ei ole ka lineaarne laste sotsiaalmajandusliku taseme ning interneti liigkasutamise indeksi vahel, nimelt on keskmise SES tasemega lapsed olnud veidi enam nõus interneti liigkasutamise väidetega, kui madala või kõrge SES tasemega lapsed. Seda näitlikustab joonis 7.

Joonis 7. Interneti liigkasutamise indeksi keskmise võrdlus sotsiaalmajandusliku taseme alusel

Joonis 8 näitlikustab interneti liigkasutamise indeksi esinemist eesti või vene keelt koduse keelena kõnelevate laste seas. Võrreldes eesti ning vene laste vastuseid, on interneti liigkasutuse indeks vene keelt kõnelevatel lastel järsema langusega, mis tähendab, et vastuste variatiivsus on suurem. Eesti laste puhul ei ole langus olnud aga ühtlane ning täheldada saab indeksi kõrgemaid väärtusi mõnevõrra enam kui vene laste hulgas. Seega nende laste seas, kelle kodune keel on eesti keel (vt ka lk 36), võib mõnevõrra enam leida interneti liigkasutamisele viitavaid nähte.

Joonis 8. Interneti liigkasutuse indeksi jaotus eesti ja vene keelt kõnelevate noorte seas, %

3.2 Laste internetikasutuse praktikate seosed interneti liigkasutamisega

Uurimuse hüpotees 2 väidab, et lastel, kes veedavad internetis rohkem aega, esineb interneti liigkasutamise märke enam kui neil, kes veedavad vähem. Korrelatsioonseos (vt tabel 2) näitab negatiivset seost erinevate interneti liigkasutamist märkivate väidete ning aja vahel, mis laps ühes päevas internetis veedab, st mida suurem on laste päevane internetikasutus, seda enam andsid lapsed interneti liigkasutamise väidetele vastuseid, et seda juhtub neil väga või üsna sageli. Kõige tugevam seos tekkis tunnuste „Olen olnud häiritud, kui ma ei ole saanud internetti“, „Olen märganud, et surfan internetis ka siis, kui see mulle eriti huvi ei paku“, „Olen kulutanud vähem aega kui peaks oma perele, sõpradele, koolitööle ja hobidele, kuna veedan aega internetis“ ning

aja vahel, mis laps internetis veedab. Teiste kahe tunnuse puhul leidub samuti seos, kuid veidi madalamal usaldusnivool (vt tabel 2). Kuna kõikide tunnuste vahel leidis statistiliselt oluline seos, **saab öelda, et hüpotees number 2 leidis kinnitust**: lastel, kes veedavad internetis rohkem aega, esineb interneti liigkasutamise märke enam kui neil, kes veedavad vähem aega.

Tabel 2. Korrelatsioonseosed interneti liigkasutamise väidete ning internetikasutuse praktikate vahel (ρ =Spearmani korrelatsioon)

		Hinnanguline aeg, mis laps veedab iga päev internetis minutites	Interneti-tegevuste arv (max 17)	(Digitaalsete) oskuste arv (8)	Aastate arv, kui kaua laps on internetti kasutanud
Olen olnud interneti pärast söömata ja magamata	ρ	-,137*	-,148**	-,068*	-,042
	N	778	778	778	686
Olen olnud häiritud, kui ma ei ole saanud internetti	ρ	-,267**	-,169**	-,154**	-,133**
	N	778	778	778	686
Olen märganud, et surfan internetis ka siis, kui see mulle eriti huvi ei paku	ρ	-,222**	-,211**	-,183**	-,134**
	N	779	779	779	687
Olen kulutanud vähem aega kui peaks oma perele, sõpradele, koolitööle ja hobidele, kuna veedan aega internetis	ρ	-,216**	-,134**	-,136**	-,145**
	N	778	778	778	686
Olen tulutult proovinud veeta internetis vähem aega	ρ	-,111*	-,004	,004	,088*
	N	779	779	779	687

** $p < 0,01$

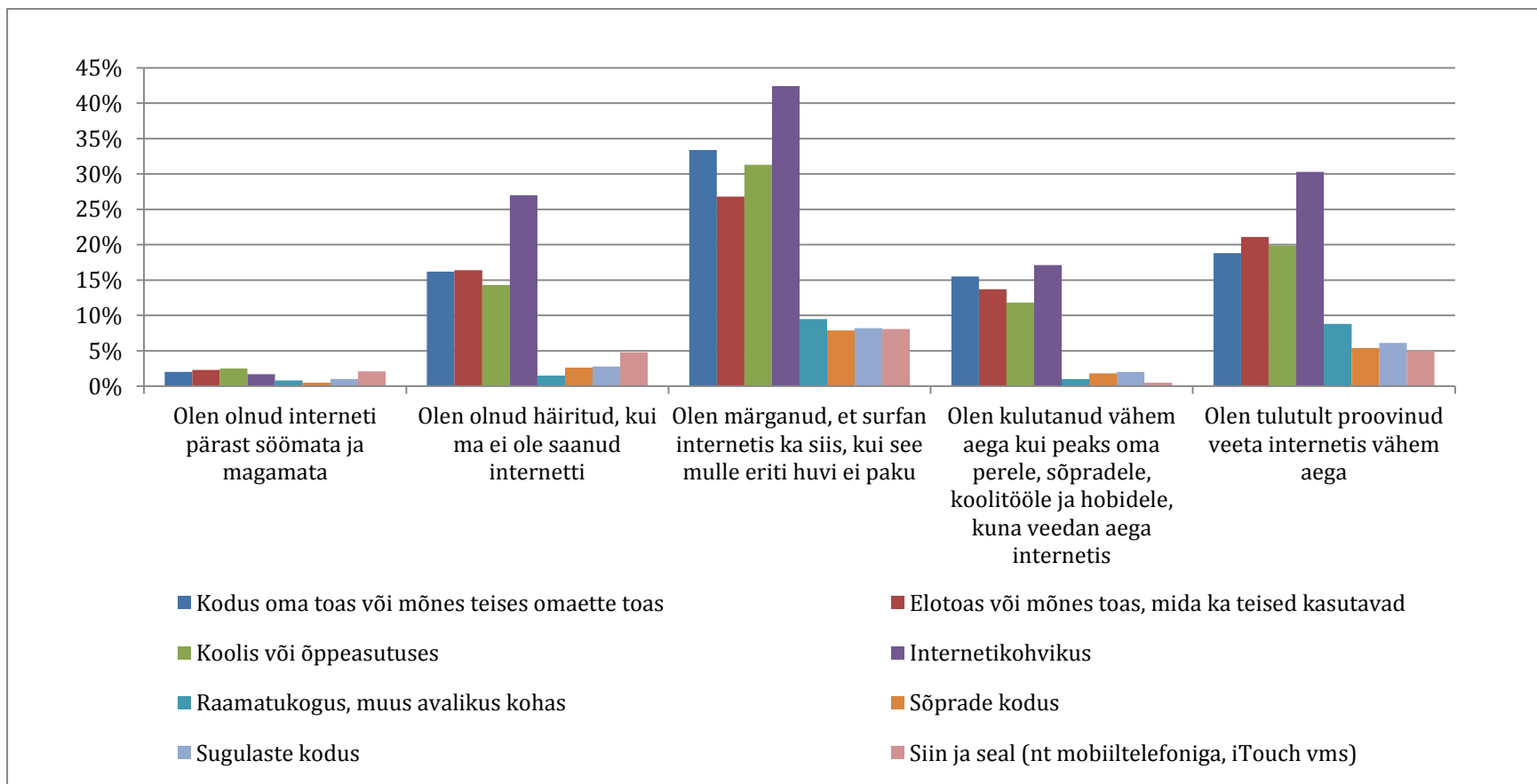
* $p < 0,05$

Hüpotees 3 väidab, et lastel, kes harrastavad internetis enam tegevusi, esineb interneti liigkasutamise märke enam, kui neil, kes tegelevad vähemaga. Tabel 2 kinnitab seda hüpoteesi: kõik korrelatsioonid internetitegevuste arvu tunnuse ning interneti liigkasutamise väidete vahel on negatiivsed ning nelja väite puhul on seos statistiliselt märkimisväärne. Ainult väitel „Olen tulutult proovinud veeta internetis vähem aega“ on korrelatsioonseos internetitegevuste arvuga väga väike ning mitteoluline. Siiski, kuna neljal väitel oli olulisus märkimisväärne, **leidis ka hüpotees number 3 kinnitust**.

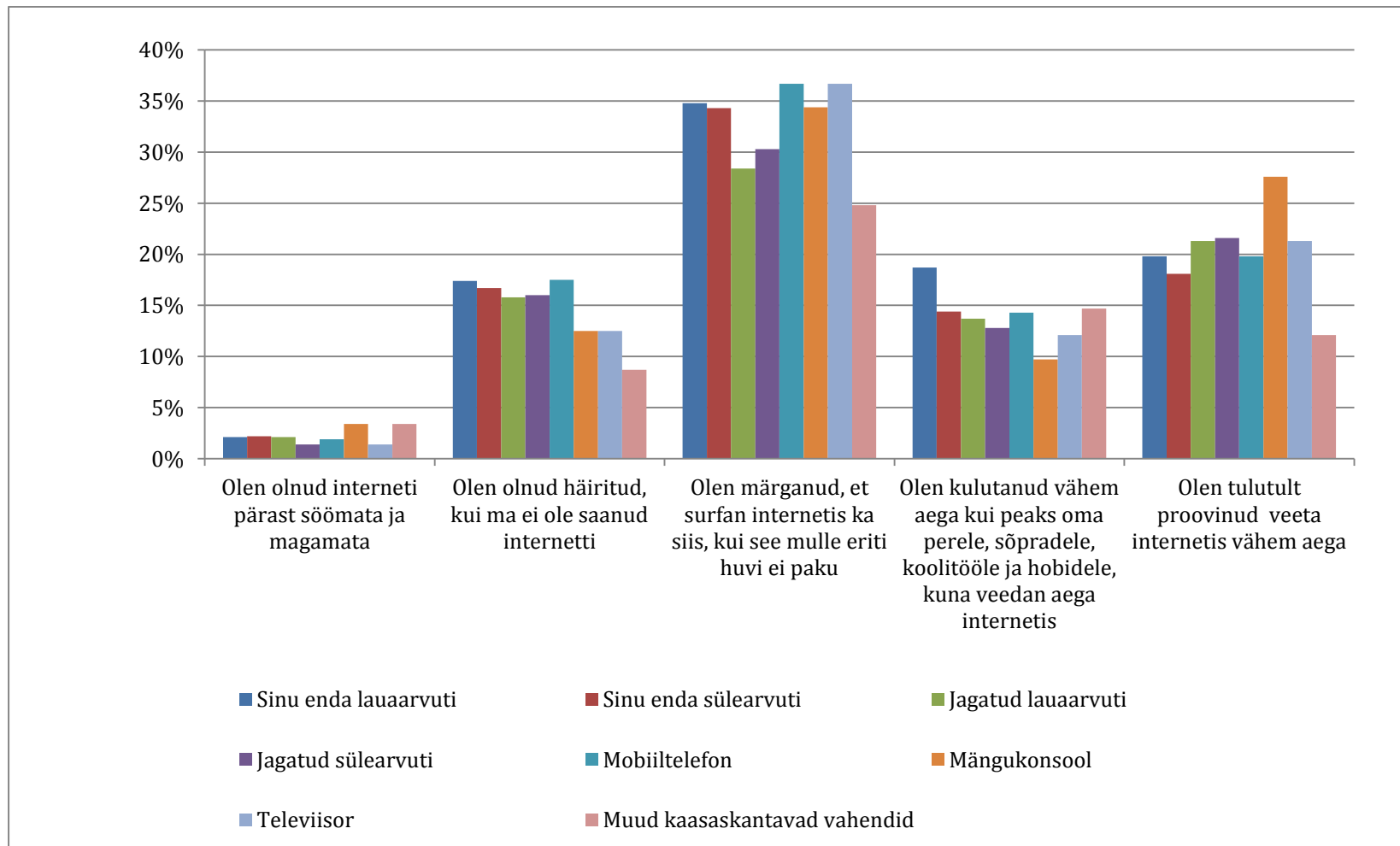
Tabelis 2 on välja toodud ka interneti liigkasutamise seosed digitaalse kirjaoskuse ja lapse internetikasutamise aastate arvu vahel. Tuleb välja, et mida enam on lastel internetikasutamise oskusi (mida kõrgem on nende digitaalne kirjaoskus), seda enam on nad olnud häiritud, kui nad ei ole saanud internetti, seda enam on nad surfanud internetis ka siis, kui neil ei ole selle vastu huvi, ning on kulutanud vähem aega perele, sõpradele, koolitööle selleks, et olla internetis. Kuigi seos ei ole statistiliselt märkimisväärne, on näha, et seos on positiivne tunnusega „Olen tulutult proovinud internetis vähem aega veeta“: vähesel määral võib märkida, et madalama digitaalse kirjaoskusega lastel esineb sellist olukorda tihedamini. Üldiselt saab järeldada, et kõrgema digitaalse kirjaoskusega lastel on esinenud interneti liigkasutamise olukordi sagedamini. Seda võib põhjendada ka asjaoluga, et mida enam internetti kasutatakse, seda enam oskusi omandatakse ning seda enam tuntakse huvi interneti vastu – sealhulgas ollakse häiritud, surfatakse ilma suurema huvita ning tegeletakse vähem muude internetiväliste tegevuste, huvidega.

Lapsed, kes on internetti kasutanud kauem (internetikasutuse aastate arv on suurem), on täheldanud mitme internetisõltuvust mõõtvat väite esinemist – korrelatsioonseos on statistiliselt oluline kõigi internetisõltuvust uurivate väidetega, välja arvatud „Olen olnud interneti pärast söömata ja magamata“. Seega võib arvata, et mida varem alustavad lapsed interneti kasutamist ja mida kauem on nad seda teinud, seda suurem on tõenäosus interneti liigkasutamise tunnuste esinemiseks. Võib olla, et mida rohkem (ajaliselt) on laps internetti kasutanud, seda enam on ta ka õppinud sõltuma sellest.

Joonis 9 annab ülevaate asukohtadest, kus laps internetti kasutab. Selle järgi saab öelda, et eelkõige on lapsed vastanud interneti liigkasutamise väidetele nõustuvalt, kui nad käivad internetikohvikutes. Veidi vähem kui pooled neist lastest, kes kasutavad internetti internetikohvikus, on väitnud esinevat väga või üsna sageli olukorda, kus nad on internetis surfanud ka siis, kui neil selle vastu huvi pole. Kodus või koolis internetti kasutavatest lastest on kolmandik sellele väitele nõustuvalt vastanud. Just nendes kohtades – internetikohvikutes, koolis, kodus oma toas või elutoas – internetti kasutavad lapsed on vastanud enim interneti liigkasutamist uurivatele tunnustele positiivselt (vt joonis 9).

Joonis 9. Internetikasutuse kohad laste puhul, kes on vastasid interneti liigkasutamise tunnustele „väga sageli“ või „üsna sageli“; %

Joonis 10. Internetikasutamise vahendid laste puhul, kes vastasid interneti liigkasutamise tunnustele „väga sageli“ või „üsna sageli; %

Laste internetikasutuse vahendite analüüs ei näita väga suuri erinevusi. Mõnevõrra on olnud interneti liigkasutamise tunnustega rohkem nõus need, kes kasutavad oma isiklikku lauarvutit, sülearvutit, mobiiltelefoni ning mängukonsooli, kuid vastuste erinevused on väga väikesed (vt joonis 10).

Internetisõltuvust on tihti seostatud ka internetis mängude mängimisega (Weinstein & Lejoeux 2010, Widyanto & Griffiths 2006). Kui uurida internetisõltuvuse indeksi ning küsimuse „Kas Sa oled kunagi mänginud internetimänge (iseenda või arvuti vastu)?“ vastuste seost, võib mõnevõrra täheldada kõrgemat interneti liigkasutamise indeksi väärtust nende seas, kes on internetimänge mänginud, kuid vahe on väike (indeksi keskmine väärtus erineb vaid 0,05 punkti võrra). Statistiliselt oluline seos mängude mängimise ning interneti liigkasutamise vahel tekib siis, kui mängitakse teiste inimestega internetis, virtuaalmaailmas ajaveetmisega olulist seost ei teki (vt tabel 3).

Teiste internetitegevuste puhul tuleb välja tugev seos MSN-i kasutuse, meilide saatmise/saamise ning suhtlusportaalide külastamise vahel: nimelt on nende tunnuste ning interneti liigkasutuse indeksi vahel olulise tõenäosusega korrelatsioonseos. Seega, mida enam tegelevad lapsed sotsiaalsete tegevustega internetis, seda suurema tõenäosusega on neil esinenud mõni interneti liigkasutamise tunnus. Siiski ei leidu märkimisväärset statistilist seost jututubade külastamisega (tabel 3).

Tabel 3. Korrelatsioon laste internetitegevuste vahel (millega on lapsed tegelenud viimase kuu jooksul) ning interneti liigkasutuse indeksi vahel (ρ =Spearmani korrelatsioon)

		Saatnud/ saanud e- maile	Külasta- nud suhtlus- portaali	Käinud jutu- tubades	Kasu- tanud MSN-i	Mänginud internetis mänge teiste inimestega	Veetnud aega virtuaal- maailmas
Interneti liigkasu- tuse indeks	ρ	-,135**	-,142**	-,044	-,185**	-,077*	-,058
	N	761	755	761	755	753	750

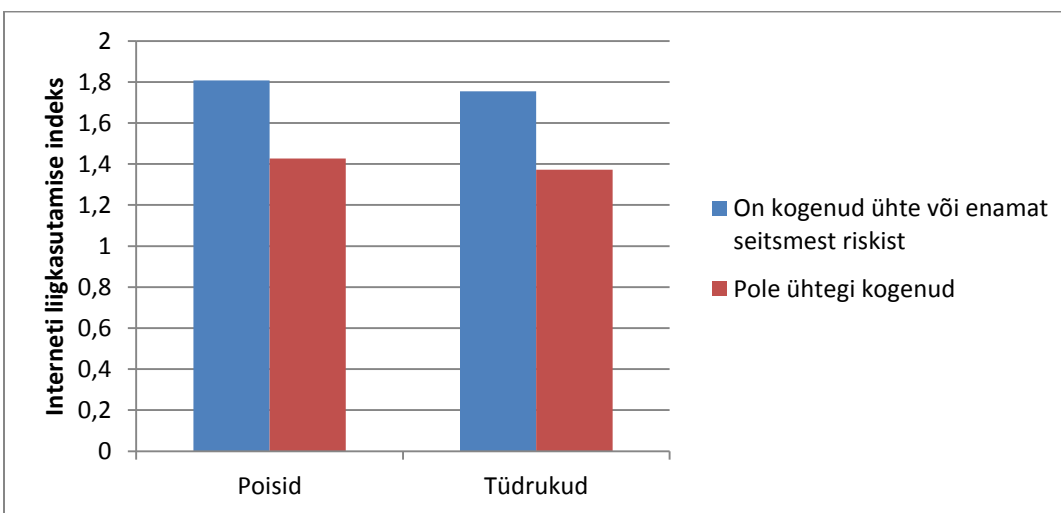
** $p < 0,01$

* $p < 0,0$

3.3 Interneti liigkasutamine ning teised riskid

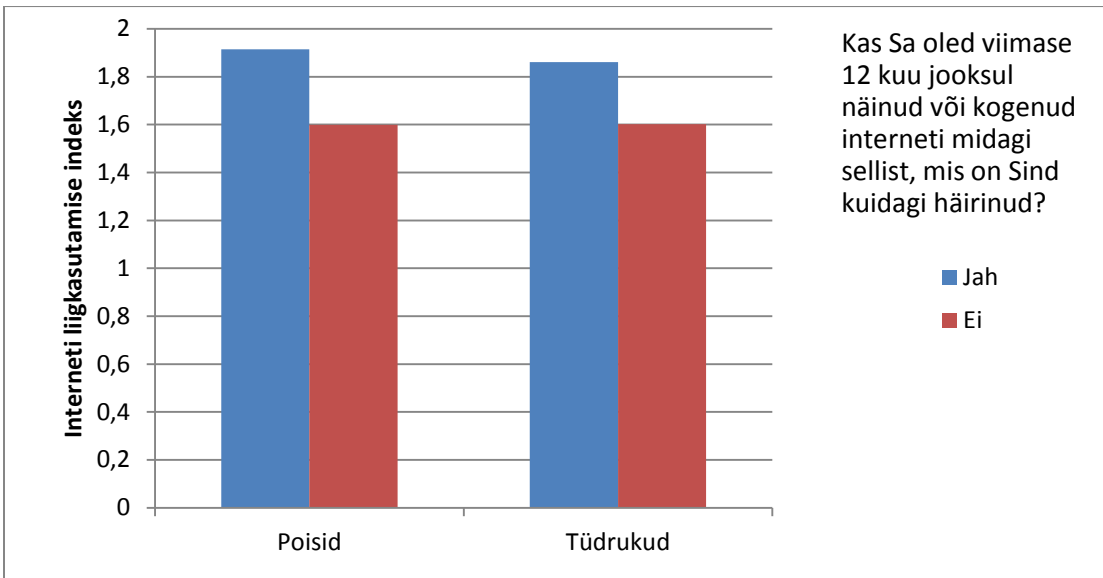
EU Kids Online II uuring eristab nelja peamist virtuaalset riski: pornograafia, seksisõnumite saatmine, kiusamine ja kohtumine internetituttavaga päriselus. Lisaks küsimustele nende riskide kohta, uuriti ka päriselus juhtunud intsidente: kas laps on olnud purjus, puudunud koolist, seksinud, on tal olnud pahandusi halva käitumise pärast õpetajate või politseiga. Lapse käest küsiti ka, kui võrd tõi risk kaasa kahju: kas ta on kogenud internetis midagi, mis on teda häirinud.

Hüpotees 4 väidab, et lastel, kes on kokku puutunud mõne teise riskiga, esineb interneti liigkasutamise märke enam, kui neil, kes ei ole teisi riske kogenud (või on neil seda juhtunud vähem). Joonis 11 järgi on lapsed, kes on kogenud ühte või enam riski, vastanud interneti liigkasutamise küsimustele nõustuvalt rohkem, kui need, kes ei ole kogenud riske, ning seos on märkimisväärne (tabel 4). Poiste ning tüdrukute vahel väga olulist erinevust välja tuua ei saa (joonis 11 ja 12).

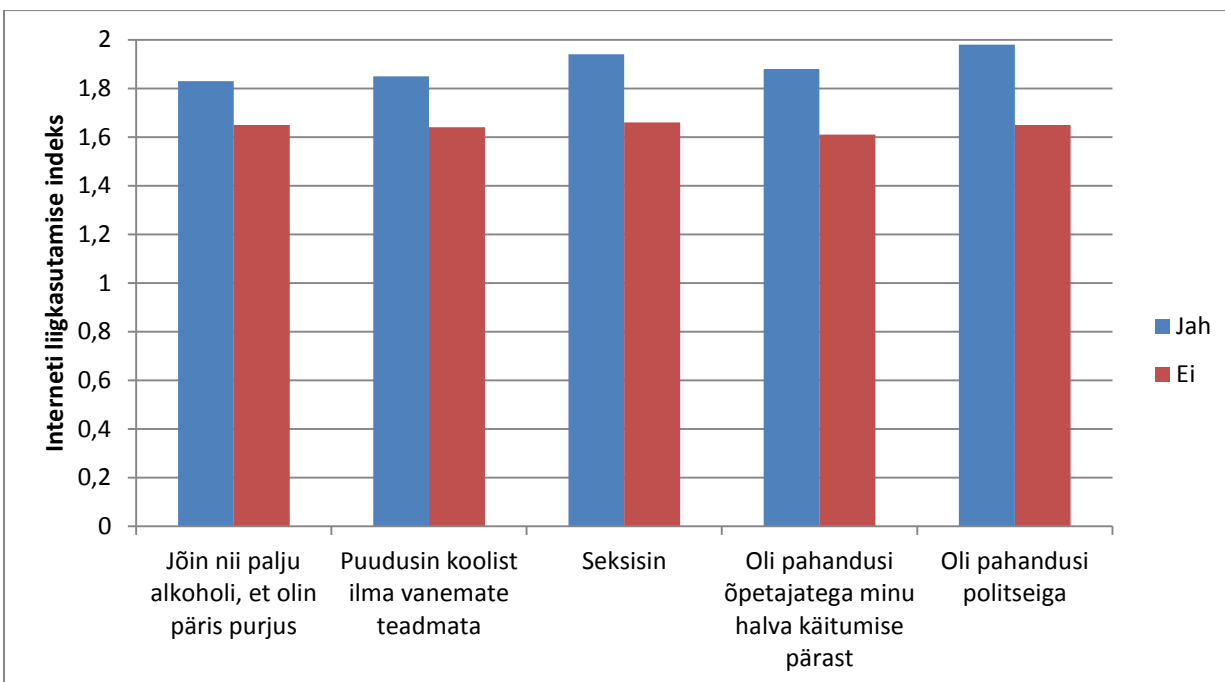
Joonis 11. Seos riskide kogemise ning interneti liigkasutamise indeksi vahel tüdrukute ja poiste seas

Ka lapsed, kes on kogenud viimase 12 kuu jooksul internetis midagi sellist, mis on neid kuidagi häirinud, kalduvad veidi tõenäolisemalt kogema interneti liigkasutuse nähte (joonis 12). Poiste ja tüdrukute vahel olulist erinevust ei esine, kuid mõnevõrra on poisid interneti liigkasutamise märke enam täheldanud.

Joonis 12. Seos interneti liigkasutamise indeksi ning häiritud olemise vahel tüdrukute ja poiste seas

Uurides lapse kogemusi päriseluliste riskidega, saab järeldada, et ka kõik need lapsed, kes on päriselus kogunud mõnd probleemi (on olnud purjus, põhjuseeta koolist puudunud, seksinud, on olnud pahandusi õpetajate või politseiga), kalduvad tõenäolisemalt kasutama internetti üleliia (vt joonis 13). Kõigil neil lastel on interneti liigkasutamise indeks vähemalt 0,2 palli võrra kõrgem. Korrelatsioonseos päriseluliste riskide indeksi (kui palju päriselulisi riske lapsed on kogunud) ning interneti liigkasutamise indeksi vahel on samuti statistiliselt oluline (vt tabel 4), mis tähendab, et mida enam esineb lastel interneti liigkasutamise tunnuseid, seda enam on neil esinenud probleeme ka päriselus, ja vastupidi. Sama seos tekib ka internetis millestki häiritud olemise tunnusega. Kuna jooniselt 13 ning tabelist 4 on näha, et interneti- või päriseluliste riskide, probleemidega kokkupuutunud lapsed on enam nõustunud interneti liigkasutamise väidetega, **peab hüpotees number 4 paika:** lastel, kes on kokku puutunud mõne teise virtuaalse või päriselulise riskiga, esineb liigkasutamise märke enam kui neil, kes ei ole teisi riske kogunud (või on neil seda juhtunud vähem).

Joonis 13. Seos päriseluliste riskide ning interneti liigkasutamise indeksi vahel

Tabel 4. Interneti liigkasutamise indeksi keskmised laste riskide kogemise ning internetis millestki häiritud olemise järgi (ANOVA)

Tunnused		N	Keskmised	Standard-hälve	F	Sig.
On kogunud ühte seitsmest riskist	Jah	568	1,78	,52		
	Ei	210	1,40	,41		
	Kokku	778	1,68	,52	87,570	,000
Kas Sa oled viimase 12 kuu jooksul näinud või kogunud internetis midagi sellis, mis on Sind kuidagi häirinud?	Jah	169	1,89	,56		
	Ei	483	1,60	,50		
	Kokku	778	1,68	,52	13,627	,000

Lisaks saab välja tuua võrdlused psühholoogiliste murede esinemisega. Nimelt korrelatsioonseose leidmisel (tabel 5) on märgata kõige tugevamaid seoseid interneti liigkasutamise ning erinevate probleemide vahel. Lapsed, kes on enda puhul täheldanud interneti liigkasutamise olukordade esinemist, on tunnistanud ka probleeme käitumise, emotsioonidega ja eakaaslastega suhtlemisel. Mõnevõrra on need lapsed on ka enesekindlamad ning sensatsioonihimulisemad (vt tabel 5). Seega mängivad interneti liigkasutuse juures rolli psühholoogilised tegurid.

Tabel 5. Korrelatsioon interneti liigkasutuse indeksi ja psühholoogiliste tegurite vahel (r=Pearsoni korrelatsioon)

		Käitumis- probleemid	Emotsio- naalsed probleemid	Probleemid suhtlemisel eakaas- lastega	Sensat- sioonihimu	Enesekind- lus, -tõhusus
Interneti liig- kasutuse indeks	r	,279**	,228**	-,160**	,192**	-,089**
	N	775	775	774	766	776

** p < 0,01

Samale järeldusele jõudsid Smahel & Blinka (2012), kes uurisid EU Kids Online II kõikide riikide andmestikku ja leidsid samuti, et emotsionaalsed probleemid, sensatsioonihimu ning käitumisprobleemid on tugevalt interneti liigkasutamise seotud. Psühholoogilistest teguritest kõige suurem seos on aga emotsionaalsete probleemide ning interneti liigkasutamise vahel (Smahel & Blinka 2012). Sarnaseid tulemusi on leitud ka eelnevalt (Cao & Su 2006, Ko et al 2006).

3.4 Interneti liigkasutamine ja vanemlik sotsiaalne vahendamine

Interneti liigkasutuse ning vanemliku tegevuse vahel on seoseid uuritud vähe, Eestis üldse mitte. Kalmus et al (2013) on leidnud, et vanemliku vahendamise liikide puhul on piirav ning aktiivne vahendamine ennetanud interneti liigkasutust enim. Käesolevas töös on korrelatsioonseosed statistiliselt olulised lapsevanema piirava vahendamise ning kolme interneti liigkasutamist mõõtvate väite vahel: „Olen olnud häiritud, kui ma ei ole saanud internetti“, „Olen märganud, et surfan internetis ka siis, kui see mulle eriti huvi ei paku“ ning „Olen kulutanud vähem aega kui peaks oma perele, sõpradele, koolitööle ja hobidele, kuna veedan aega internetis“ (vt tabel 6). Seega ühtivad Eesti tulemused üle-Euroopaliste tulemustega (Smahel et al 2012), mis tõid välja, et mida enam on lapsevanemad piiranud oma lapse internetikasutust, seda vähem on need lapsed täheldanud enda puhul internetisõltuvust tähistavaid olukordi. Teiste vanemliku vahendamise

viiside ning interneti liigkasutamise vahel olulisi korrelatsioonseiseid käesolevas töös ei ilmnunud (vt tabel 6).

Tabel 6. Korrelatsioonid interneti liigkasutamise väidete ning vanemliku vahendamise vahel (r=Pearsoni korrelatsioon)

		Lapse interneti-kasutuse aktiivne vahendamine (5)	Lapse interneti-kasutuse aktiivne piiramine (6)	Lapse interneti-turvalisuse aktiivne vahendamine (6)	Lapse interneti-kasutuse aktiivne kontrollimine (4)	Lapse interneti-kasutuse tehniline piiramine (4)
Olen olnud interneti pärast söömata ja magamata	r	-,043	-.040	,005	-,041	-.042
	N	777	771	776	725	724
Olen olnud häiritud, kui ma ei ole saanud internetti	r	-,051	,073*	.007	-,057	-.022
	N	776	771	775	725	723
Olen märganud, et surfan internetis ka siis, kui see mulle eriti huvi ei paku	r	.007	,110**	.046	.023	-.002
	N	777	772	777	726	725
Olen kulutanud vähem aega kui peaks oma perele, sõpradele, koolitööle ja hobidele, kuna veedan aega internetis	r	-,046	,092**	.010	.013	.018
	N	777	771	776	725	724
Olen tulutult proovinud veeta internetis vähem aega	r	-,007	-,035	-,011	-,024	.035
	N	777	772	776	726	725

** p < 0,01

* p < 0,05

Regressioonimudel, milles sõltuvaks tunnuseks on interneti liigkasutuse indeks, kinnitab korrelatsioonanalüüsis leitud – vanemliku vahendamise viisidest on just aktiivse piiramise viis seotud interneti liigkasutamise indeksiga. **Sellest järeldame, et hüpotees number 5 leiab kinnitust:** piirav vanemlik vahendamine ennetab interneti liigkasutamist võrreldes teiste vahendamise viisidega enim.

Tabel 7. Tunnused, mis ennustavad interneti liigkasutust, lineaarne regressioonimudel (Beta=standardiseeritud regressioonikordaja)

	Mudel 1	Mudel 2
Vanemlik vahendamine	Beta	Beta
- Aktiivne vahendamine	,049	,049
- Aktiivne piiramine	-,099*	-,010
- Internetiturvalisuse aktiivne vahendamine	-,039	-,009
- Aktiivne kontrollimine	,001	-,015
- Tehniline piiramine	,012	-,034
Vanus		-,134*
Sugu		-,027
Digitaalsete oskuste arv		,046
Internetikasutamise aeg aastates		,044
Internetitegevuste arv		,033
Internetis veetmise aeg		,179*
Kogenud ühte seitsmest riskist		,266*
Emotsionaalsed probleemid		,154*
Sensatsioonihimu otsimine		,019

Sõltuv tunnus: interneti liigkasutamise indeks

* $p < 0,05$

Mudel 1: $R^2 = 0,012$, $F = 1,653$, $sig. = 0,144$

Mudel 2: $R^2 = 0,198$, $F = 10,709$, $sig. = 0,000$

Kuna esimeses seosemudelil ei seleta vanemliku vahendamise tunnused piisaval määral interneti liigkasutuse indeksi variatiivsust (mudel 1 ei ole statistiliselt oluline), uurime vanemliku vahendamise tunnuseid ka koos teiste tunnustega (tabel 7, mudel 2). Sarnast mudelit kasutasid Smahel et al (2012) EU Kids Online laste interneti liigkasutamise üle-Euroopaliste tulemuste esitamiseks.

Nagu näha, siis teises mudelis seos piirava vanemliku vahendamisega kaob. Võimalik, et kõikide teiste tegurite mõju on niivõrd suur, et kui võtta arvesse lapse vanus, sugu, internetikasutuse praktikad ning psühholoogiline taust, muutub lapsevanema piirav tegevus vähemtähtsaks. Antud analüüs näitab, et interneti liigkasutamine on kompleksne nähtus ning ei sõltu (ega saagi sõltuda)

ühel tegurist. Rolli mängivad mitmed erinevad aspektid ning vanemlik vahendamine ei ole ainsaks ennetajaks.

Mudel 2 järgi on vanus, teiste riskide kogemine ning emotsionaalsed probleemid olulised tegurid interneti liigkasutamise esinemisel. Võib järeldada, et nooremas vanuses on tõenäosus interneti liigkasutamise tunnuste esinemisele suurem. Samas, mida rohkem on emotsionaalseid, käitumuslikke probleeme, kokkupuudet teiste riskidega, seda suurem on tõenäosus ka interneti liigkasutamiseks, mis hõlmabki endas emotsionaalset tasakaalustamatust ning on tihti tuletatud teistest riskidest. Nii ei ole emotsionaalsed probleemid, kokkupuude teiste riskidega interneti liigkasutuse tagajärjedeks, vaid sümptomiteks.

Mõnevõrra märkimisväärne on seos mudelis 2 internetis veetmise ajaga päevas: nimelt, mida kauem laps päevas internetis aega veedab (minutites), seda enam on tal esinenud interneti liigkasutamise märke, seda näitas meile ka lk 40 tabel 2. See on oodatav tulemus, sest interneti liigne kasutamine tähendab tihti ka ajaliselt interneti pikemat kasutamist (Kalmus et al 2013, Leung & Lee 2011).

Mudel ei tekkinud olulist seost ei aastate arvuga, kui kaua on laps internetti kasutanud, tema digitaalsete oskuste ega internetitegevuste arvuga. Seega ei ole Eesti laste interneti liigkasutuse esinemine seotud nende internetikasutuse praktikatega, samuti ei ole soolisi erinevusi. Pigem lasuvad interneti liigkasutamise tagamaad laste psühholoogilistele teguritele ning kogemustele teiste riskidega, kuid ka antud mudel ei ole lõplik ning ei pruugi sisaldada kõiki liigkasutamise tekkimist soodustavaid tegureid.

IV Järeldused ja diskussioon

Käesoleva töö eesmärk oli uurida Eesti noorte ja laste interneti liigkasutamise olemust, sisu ning selle seost vanemate sotsiaalse vahendamisega. Lähtuvalt töö eesmärgist oli tööil neli uurimisküsimust:

1. Milles seisneb Eesti laste interneti liigkasutus?
2. Milliste internetikasutuse praktikate ning eripäradega (konkreetsed *online*-tegevused, digitaalne kirjaoskus, internetikasutuse aastate arv, interneti kasutamise sagedus, kasutamise kohad jne) on liigne internetikasutus enim seotud?
3. Milliste teiste riskidega on interneti liigkasutamine seotud?
4. Kuidas on seotud vanemlik sotsiaalne vahendamine laste, noorte interneti liigkasutusega?

Järgnevad alapeatükid annavad ülevaate peamiste järelduste kohta ning arutlevad nende üle. Lisaks esitatakse soovitusi ka edasisteks uuringuteks.

4.1 Järeldused

Uurimisküsimuste toetamiseks ning tulemuste esitamiseks oli püstitatud viis hüpoteesi.

Hüpotees 1: Poistel on kalduvus interneti liigkasutamisele suurem kui tüdrukutel.

Hüpotees ei leidnud kinnitust.

Kuigi mitmed uuringud (nt Park et al 2008, Uri 2007, Yen et al 2007) on leidnud soolisi erinevusi interneti liigkasutuse esinemisel, on leitud ka, et seos puudub (Blinka & Smahel 2011, Kalmus et al 2013, Milani et al 2009). Võib arvata, et kuna laste internetikasutus on laialt levinud, hõlmates enda alla üha enam lapsi, ei leidugi nende internetikasutuspraktikates soolisi erinevusi. Raudsepp (2012), kes uuris samuti Eesti laste internetisõltuvust (seoses kooliga seotud teguritega) ei leidnud ka olulisi erinevusi poiste-tüdrukute internetisõltuvuse esinemise vahel. Mõningatest uuringutest on hoopis leitud, et soolised erinevused suurenevad vanuse kasvuga: pigem on leitud erisusi interneti liigkasutamisel just täiskasvanute meeste-naiste seas (nt Park et al 2008), ehk just

seetõttu, et vanemas eas muutub internetikasutus teadlikumaks. Lapsed, noored avastavad erinevaid internetivõimalusi, see on nende seas rohkem levinud ja kasutus on ühtlasem.

Hüpotees 2: Lastel, kes veedavad internetis rohkem aega, esineb interneti liigkasutamise märke enam, kui neil, kes veedavad vähem.

Hüpotees leidis kinnitust.

On leitud, et interneti liigkasutamine on positiivselt korreleeritud internetikasutamise ajaga (Park et al 2008) ja ka käesolevas uuringus võis seda täheldada. Samale järeldusele jõudsid ka Eesti laste internetisõltuvust uurinud Uri (2007) ja Raudsepp (2012). Tihtipeale ongi interneti liigkasutamise üheks eelduseks pikaajaline internetis viibimine, mingile tegevusele pikemalt pühendumine (arvutimängud, sotsiaalsuhtlemine, profiili loomine, täiendamine, blogide kirjutamine jne), seega võib järeldada, et internetisõltuvus tekib pikalt internetis viibimisest ja sealsetest tegevustest (Leung & Lee 2011).

Hüpotees 3: Lastel, kel on internetis enam tegevusi, esineb interneti liigkasutamise märke enam kui neil, kes tegelevad internetis vähemate tegevustega.

Hüpotees leidis kinnitust.

On tehtud järeldusi, et internetti mitmekülgsemalt ja mitmetel eesmärkidel kasutavad lapsed on ka altimad internetiriskidele (Leung & Lee 2011). Euroopa lastega võrreldes on Eesti lapsed väga mitmekülgsed internetikasutajad, kuid sedavõrra on nad ka altimad erinevatele riskidele (Livingstone et al 2011a). On leitud, et lapsed, kes on agaramad suhtlejad kiirsuhtluskanalites, suhtlusportaalides, laevad alla muusikat-videosid ja kasutavad internetti meelelahutuseks, kogevad ka tõenäolisemalt internetiriske (Leung & Lee 2011). Ka käesolevas töös oli seda seost märgata. Seega saab öelda, et enam tegevusi internetis võib kaasa tuua ka riski – interneti liigkasutuse esinemise.

Hüpotees 4: Lastel, kes on kokku puutunud mõne teise virtuaalse või päriselulise riskiga, esineb liigkasutamise märke enam kui neil, kes ei ole teisi riske kogenud (või on neil seda juhtunud vähem).

Hüpotees leidis kinnitust.

Käesolevast uuringust nähtub, et Eesti laste interneti liigkasutust saab seostada teiste riskide kogemisega. Teiste riskide all on mõeldud nii päriselulisi kui ka internetiriske. Leung & Lee (2011) on sarnaselt leidnud, et internetisõltuvus on märkimisväärselt seotud teiste riskide esinemisega, eelkõige ahistamise, (küber)kiusamise, internetis isikliku info jagamise, pornograafilise ning vägivaldse sisu nägemisega. Eesti laste puhul on täheldanud Soo et al (2012), et näiteks seksuaalse alatooniga sõnumite saamise ning teiste riskide kogemise vahel on seos. Seega võib pidada teisi riske ning probleeme soodustavaks teguriks internetiriske tekkimisel.

Hüpotees 5: Piirav vanemlik vahendamise viis ennetab interneti liigkasutamist võrreldes teiste vahendamise viisidega enim.

Hüpotees leidis kinnitust.

Vanemliku vahendamise uurimisel on leitud, et interneti liigkasutamise ja teiste riskide esinemist soodustab lastevanemate vaba kasvatus, reeglite ning piirangute puudumine (Leung & Lee 2011, Smahel et al 2012). Ka Uri (2007) uuring näitas, et Eesti lapsed kasutavad sageli interneti öösiti, kui lapsevanem ei kontrolli nende internetikasutust ning üldse leidis Uri, et Eesti vanemad piiravad laste internetikasutust harva. Samas piirav vahendamise viis on kõige efektiivsem, ennetamaks Euroopa laste interneti liigkasutust (Kalmus et al 2013), seega ka käesoleva töö tulemused on sarnased Euroopa tulemustele.

4.2 Diskussioon

Käesolevast tööst järeldub, et kuigi internetisõltuvust Eesti 11-16-aastaste laste seas täheldada ei saa, võib välja tuua mitmeid liigkasutamisele viitavaid märke. Soolisi erinevusi märgata ei olnud, vanuseliselt oli veidi enam liigkasutamise märke 13-14-aastastel. Eelkõige surfavad Eesti lapsed internetis ka siis, kui see tegelikult neile huvi ei paku: 63%-l on seda juhtunud, neist 7%-l lausa väga sageli. Teisalt on lapsed end tihti tundnud ka häirituna, kui nad ei ole saanud internetti: enam kui pooltel on seda juhtunud, neist 2%-l väga sageli. See tähendab, et Eesti laste jaoks on internet vaba aja veetmise kohaks ning keskkonnaks, kus “lüüakse aega surnuks”. Kui lastel midagi muud pole teha, lähevad nad internetti ning tihtipeale võivad nad seal veeta tunde tehes midagi, mis neile tegelikult huvi ei paku. Samas kui nad ei saa internetti minna, tunnevad nad end häirituna, seega soov ning tahe olla pikalt internetis on suur.

Seda näitlikustab selgelt Eesti laste kõrge internetikasutus: EU Kids Online II tulemuste järgi kasutab 82% Eesti lastest internetti iga päev (Euroopas kolmandal kohal) ning kui Euroopa laste keskmine internetikasutus päevas on 88 minutit (Livingstone et al 2011a), siis Eesti lastel on see 119 minutit. Muidugi on internet Eestis ka väga kergesti kättesaadav: pea igas majapidamises on olemas arvuti interneti ligipääsuga, koolides on arvutiklassid, lisaks võimaldavad tänapäevased nutitelefonid, tahvelarvutid pääseda *online*'i iga kell, vabad WIFI võrgud linnaruumis, avalikes kohtades annavad sellele veel enam hoogu juurde (piiramatu andmemaht). On öeldud, et nooremaste põlvkonda kuuluvaid saab iseloomustada kui pooltelefone/poolinimesi, sest nad ei lahku üldiselt oma nutitelefonide juurest, nende käeulatuses on kogu maailma info ja sotsiaalvõrgustikud teevad nad selgeltnägijateks oma sõprade tujude, huvide, soovide jms suhtes (Hammersley 2013). Samas on märgata, et lastevanemate jaoks on tehnoloogilised vidinad mugavuseks: laps pannakse arvuti, nutiseadme taha tegutsema, kuna neil endal ei ole kiirete kohustuste tõttu võimalik lapsega tegeleda (Lepane 2004). Märgata on ka lapse internetikasutamise jälgimisel vastutuse üleandmist vanemale vennale-õele (Komp 2012). Seega olukord, kus internetti, IKT vahendeid kasutatakse liigselt, on olemas, kuid sellega tegeletakse vähe või vastutus suunakse mujale.

Samas on sellega põhjendatud ka käesoleva uurimuse tulemus, et lapsevanemate reeglid, piirangud interneti kasutuse kohta ennetavad laste interneti liigkasutamist enim. Isegi kui lapsevanem on mõistev, seletab ning leiab aega, et kasutada internetti koos lapsega (mis on kõige populaarsem vanemliku vahendamise viis), võivad nad samahästi soodustada oma vaba kasvatus, piirangute seadmisteta internetiriskide esinemist (Leung & Lee 2011). Interneti kooskasutus on ka interneti kasutus – kuigi lapsevanem saab jälgida ning kontrollida lapse tegevust internetis, siis sel hetkel, kui laps on üksi arvuti taga, tal seda võimalust pole. Võimalik, et laps leiab just siis hetke uurida ning tegeleda internetis sellega, mida ta vanema juuresolekul teha ei saa. Säärase mõtte järgi aitab interneti riskide ning liigkasutamise vastu tõesti interneti piiratud kasutus või siis äärmuslikult – selle mitte kasutus. Osalt väljendab seda ka Livingstone (2008), kes ütleb, riske on raske vähendada piiramata sealjuures ka võimalusi.

Samas sellist äärmuslikku olukorda tänapäeva ühiskonnas tekkida ei saa: infoühiskonna keskseks elemendiks on IKT, sealhulgas internet. Juba praegu käib enamus asjaajamisest interneti kaudu: e-pangad, e-valimised, aga ka e-kool jne. Kuna lapsed võtavad eeskujul vanematelt, oleks kohatu ning kummaline olukord, kus vanem ise internetti kasutab, kuid lapsele seda ei luba. Rääkimata sellest, et nüüd on lastel ka paljud koolitööd vaja teha interneti ning arvuti kaasabil. Internetil ning arvutil on palju positiivseid funktsioone: lisaks koolitööde paremale esitamisele võimaldab internet suhelda näiteks sugulaste-sõpradega kaugelt, arendada lapse loomingulisust poolt: kirjutamine, joonistamine, loogikamängud, testid, jms. Ka *online*-sisuloomet peetakse positiivseks interneti osaks, võimaluseks (Livingstone et al 2011a). Seega ei saa pidada internetti kui vahendit negatiivseks, erinevate probleemide, sh interneti liigkasutuse, põhjuseks.

Nagu väidab ka kognitiiv-käitumuslik teooria (Caplan 2002, Davis 2001), on interneti liigkasutamine kõigest sümptom, mis tuleneb eelnevatest tunnetuslikest, käitumuslikest probleemidest. Sõltuvus on väga psühholoogiline ning kompleksne nähtus, olulist rolli mängib vaimne, emotsionaalne, tervislik seisund, teiste riskidega kokkupuutumine, sotsiaalne elu, psüühika, jpm. Ka käesoleva töö tulemused näitavad, et laste interneti liigkasutamise esinemine seostub teiste kogetud riskide ning emotsionaalsete probleemidega. Siin ongi oluline mõista, et internet on kõigest vahend. Internetti kasutades tulevad välja inimese iseärasused ja probleemid. See, mida ning kuidas inimene internetiga teeb, on tema enda juhitav. Lastel seostub

internetikasutus tihti teadlikkuse tõstmisega, mis on üldiselt lastevanemate ülesanne (selgitada rämpsposti, viiruste olemust, riski suhtlemisel internetis võõraste inimestega, kes võivad neid kuritarvitada, seksuaalse alatooniga piltide, ebasobivate veebilehekülgede nägemist jms), kuid kindlasti mängib olulist rolli lapse kasvukeskkond ja sellest tulenevad võimalikud sisemised probleemid, mida ei ole ehk nii kerge märgata ning seostada interneti liigkasutamise esinemise võimalusega.

Kui laps on kokku puutunud teiste riskidega, ka päriselulistega, näiteks koolist põhjusega puudunud, ning tal esineb ka interneti liigkasutusele omaseid tunnuseid, ei saa pidada põhjuseks, et ta koolist puudub, ilmingimata internetti. Lapsel võib olla seoseid teiste probleemidega, ka emotsionaalsete ning psüühilistega – ehk on ta elus midagi juhtunud, võib-olla kiusab teda keegi koolis? Seega tuleks vanematel lisaks oma lapse internetikasvatusega tegelemisele tähele panna ka muid tegureid ja reageerida õigel ajal. Kui laps on ilmutanud ilminguid problemaatilisest internetikasutusest (ei suuda interneti tagant ära tulla, jätab seetõttu unarusse oma koolitöö, sõbrad, ei maga-söö, tunneb pidevat ärevust, häiritust, kui internetti ei saa, ning püüded teda internetist eemale tuua on lõppenud tulutult), tuleks lisaks internetikasutuse piiramisele jälgida ka lapse psüühikat, emotsioone, sotsiaalset hakkamasaamist.

Kuigi interneti liigkasutamist saab tihti seostada teiste probleemidega, on laste internetikasutuse reguleerimine vajalik ning olulised on kõik vanemliku vahendamise viisid: vanemad võiksid koos lastega kasutada internetti, selgitada neile, mida saab internetis teha, halba ei tee filtrite, piirangute seadmine kui ka konkreetsed reeglid, kui palju võib laps internetti päevas kasutada, lisaks on oluline teadvustada lastele ka riske, mis neid võivad ees oodata. Selleks peaks ka vanemate teadlikust tõstma. Prioriteediks peaks olema vanemate hoiatamine erinevate riskide eest, soodustades samal ajal dialoogi ja suuremat üksteise mõistmist vanemate ning laste vahel selles osas, mis puudutab noorte internetitegevusi (Livingstone et al 2011a). Teadlik tegutsemine, tihe, avatud, aus omavaheline suhtlus annab vanemale ka varakult märku, kui lapse internetikasutuse puhul saab täheldada mingeid riske, sh riski interneti liigsele, ülemäärasele kasutusele. Kui see omakorda muutub süvendatud sõltuvuseks, on õigem pöörduda spetsialistide ning professionaalide poole. Eestis eraldiseisvat internetisõltuvuse keskust pole (erinevalt Hiinast ja USAst; Nõu 2006,

Pilkington 2009), kuid Eestis tegutsevad Hasartmängusõltuvuse Nõustamiskeskus, erinevad psühhiaatrid ning nõustajad käsitlevad neid teemasid küll.

4.3 Meetodi kriitika ja soovitud edasisteks uuringuteks

Internetiuuringutes on oluliseks määrajaks aeg – paljud uuringud selles vallas aeguvad kiiresti, kuna tehnoloogiad, võimalused ning lahendused arenevad väga kiiresti, sellega koos ka inimeste harjumused, oskused, teadmised. Ka laste internetikasutus on kiirelt muutuv – tähele tuleb panna, et need andmed, mida käesolevas uuringus on kasutatud, on kogutud 2010. aastal küsitatud 11-16-aastaste laste käest. Praegusel, 2013. aastal võivad sama vanad lapsed samadele küsimustele vastata juba veidi erinevalt.

Siiski on käesolev uuring ainuke nii suure ning esindusliku valimiga Eestis läbi viidud kvantitatiivne uuring, mistõttu on tulemused tõsiseltvõetavad ja neid saab üldistada laiemale populatsioonile (antud juhul 11-16-aastastele Eesti lastele). Samas, kuna internetisõltuvus on väga psühholoogiline, abstraktne, ei pruugi kvantitatiivne uuring anda aimu selle tegelikust olemusest. Kvantitatiivsed tulemused annavad aimu nähtuste esinemisest, kuid on piiratud ulatusega ja ei uuri sügavamat sisu. Tulevased uuringud, mis käsitlevad internetisõltuvust, interneti liigkasutamist, selle seoseid erinevate teguritega, peaksid kindlasti kaaluma kvalitatiivseid meetodeid – intervjuusid, vaatlusi, eksperimente, mis annavad rohkem tulemusi sõltuvuse esinemise tegelikest põhjustest ja annavad võimaluse täpsustuseks, põhjalikumaks uurimiseks.

Nagu käesolevast tööst selgus, on interneti liigkasutamine tihedalt seotud teiste riskide esinemise ning emotsionaalsete probleemidega. Kuna seos oli palju tugevam võrreldes vanemliku vahendamise viisidega, tulekski tulevastes uuringutes keskenduda just neile teguritele, mis annavad ka võimaluse välja selgitada, millised emotsionaalsed, vaimsed, sotsiaalsest keskkonnast tulenevad tegurid interneti liigkasutamist soodustavad. Oluline on ka vaadelda seoseid eakaaslaste, õpetajate jt oluliste inimestega, kellega lapsed suhtlevad – mismoodi mõjutab nende tegevus lapse interneti liigkasutamise esinemist, tekkimist, ärahoidmist.

Interneti liigkasutamine on uus nähtus ja uurimisobjekt, millel ei ole selget, ühtset teoreetilist alust ja selle uurimiseks ei ole veel välja töötatud kindlat meetodit. Seega tuleb nii käesolevas kui ka tulevastes uuringutes arvestada, et nähtust mõõdetakse eri skaaladel, võrreldavaid andmeid võib esineda vähe ning tulemused ei pruugi olla eri uuringute lõikes ühtselt tõlgendatavad. Soovitusena võiks tulevastes interneti liigkasutuse uuringutes kasutada juba eelnevalt proovitud meetodeid, mis annavad võimaluse võrrelda tulemusi. Arvestada tuleks kõiki osapooli – nii lapse enda kui ka tema vanema, õdede-vendade, sõprade, eakaaslaste, õpetajate perspektiivi.

Kui seni on keskendutud uuringutes interneti liigkasutamise esinemise väljaselgitamisele, on tegelikult oluline ka uurida, kuidas probleemiga hakkama saadakse. Seega oleks ka soovitus järgnevates töödes uurida, milliseid katseid on vastajad teinud liigkasutamise vähendamiseks, kuidas nad sellega toime tulevad, milliseid lahendusi on otsinud, kellelt abi küsinud, mida nad üldse teavad interneti liigkasutamisest jne. Ühelt poolt annab see aimu, kui suur osa populatsioonist selle probleemi all vaevleb, teisalt, milliseid viise on kasutatud selle ärahoidmiseks, sellega hakkama saamiseks.

Kokkuvõte

Tänapäevases IKT-keskses ühiskonnas, kus interneti ning arvutite, erinevate tehnoloogiliste vahendite kasutamine on saanud igapäevaelu osaks, on ka oluline jälgida, mida ning kuidas need tegevused mõjutavad meie elusid, milliseid riske ning probleeme need kaasa toovad. Kuna noored ja lapsed on kõige altimad kasutamaks uusi IKT lahendusi ning just nemad on kõige aktiivsem sihtgrupp, on lastevanematel oluline roll ka laste internetikasvatusel. Käesoleva magistritöö eesmärgiks oli välja selgitada ühe veel Eestis vähe uuritud internetiriski – interneti liigkasutamise – olemus Eesti laste seas, lisaks leida selle seosed erinevate internetikasutuse praktikatega ning vanemliku vahendamise viisidega. Kvantitatiivse uuringu aluseks oli EU Kids Online II andmestik ning valimi suuruseks oli 780 Eesti 11-16-aastast last. Tegemist on Eestis esimese seda teemat käsitleva uuringuga ning esimese EU Kids Online II Eesti andmestikku kasutava üliõpilastööga.

Uuringutulemused tõid välja, et Eesti laste seas ei esinenud ühtegi, kes oleks kõikide interneti liigkasutamist uuriva viie väitega täielikult nõus olnud, kuid pea pooled olid täielikult või peaaegu nõus ühe või enama väitega, olles Euroopas selle tulemuse poolest esirinnas. Kolmandik Eesti lastest olid täielikult või peaaegu nõus, et neil on esinenud olukorda, kus nad on viibinud internetis ka siis, kui see neile tegelikult huvi ei paku. Viidendik lastest on väga või üsna sageli proovinud tulutult vähendada internetis veetmise aega.

Soolisi erinevusi interneti liigkasutamise väidetele vastamisel Eesti laste seas ei leidunud. Samas selgus, et lapsed, kes veedavad internetis ajaliselt kauem aega, on enam tõenäosed ka kogema interneti liigkasutamise nähte. See sobitub ka teiste uuringute tulemustega (Park et al 2008, Raudsepp 2012, Uri 2007).

Leung ja Lee (2011) on leidnud, et mitmetel eesmärkidel internetikasutamine soodustab interneti liigkasutamise esinemise riski ning ka käesolevast tööst lähtus, et lastel, kes tegelesid internetis enamate tegevustega, esines ka interneti liigkasutamise märke enam. Lisaks lähtus tulemustest, et lapsed, kes on kokku puutunud teiste riskidega (nii päriseluliste kui virtuaalsetega), on enam nõustunud interneti liigkasutuse väidetega. Vanemliku vahendamise viisidest ennetab interneti liigkasutamist enim piirav vanemliku vahendamise viis, mis sarnaneb EU Kids Online II üle-

Euroopaliste tulemustega (Smahel et al 2012). Regressioonmudel näitas olulist seost Eesti laste interneti liigkasutamisel emotsionaalsete teguritega ning teiste riskide kogemisega.

Töö diskussiooni osa arutles interneti liigkasutamise olemuse ning lastevanemate rolli üle. Kui lapsel võib täheldada ilminguid problemaatilisest internetikasutusest (näiteks ei suuda suuda ta interneti kasutamisest loobuda, jätab seetõttu unarusse oma muud tegemised, tunneb pidevat ärevust, häiritust, kui ta internetti ei saa, ning püüded teda internetist eemale tuua on lõppenud tulutult), tuleks internetikasutuse piiramise kõrval jälgida ka lapse psüühikat, emotsioone, sotsiaalset hakkamasaamist ja teiste võimalike riskide kogemist. Muidugi on oluline osa ka lastevanemate teavitamisel erinevatest riskidest, et nende teadlikkus tõuseks ning oskus õigel ajal reageerida, suureneks. Kuna teema on tundlik ning interneti liigkasutamine on keerukas nähtus, on tulevastel uuringutes oluline vaadelda sügavamalt (ja ka kvalitatiivselt) teiste tegurite mõju, nt eakaaslaste, õpetajate mõju, aga ka psüühilisi ja emotsionaalseid aspekte.

Kuna praeguste ja tulevaste põlvkondade internetikasutus üha intensiivistub ja muutub üha igapäevasemaks erinevate IKT-vahendite suurema ning laialdasema leviku tõttu, on ning jääb töö teema aktuaalseks. Kuigi digitaalne põlvkond, kes 21. sajandi alguses tehnoloogiliste uuendustega üles kasvas, on juba jõudnud või kohe jõudmas aega, kui ka nemad saavad lastevanemateks, ei vähenda see nende rolli oma laste teadlikul internetikasvatamisel ning internetikasutamise juhendamisel. Internetikasvatus on laste kasvatus üheks osaks. Nii praegused kui ka tulevased lapsevanemad peaksid teadvustama interneti liigkasutamise riski ja selle tagajärgi. Juba riski teadvustamine ning selle märkide äratundmine annab võimaluse probleemi ennetamiseks.

Summary

Children's excessive internet use and its relations with parental mediation

In today's society where information and communication technology (ICT), usage of the internet and different technological tools has become part of our everyday life, it is important to pay attention to different problems and risks it all may cause. As children and youngsters are the most active users of different ICT solutions, internet parenting has become more relevant. The aim of the present master thesis is to explain the essence of an internet risk - excessive internet use (EIU) and its relations with different parental mediation styles among Estonian children. This quantitative study is based on EU Kids Online II data that consists of 780 Estonian children between ages 11-16. It is the first student's study based on this data and a unique study in Estonia on the topic.

The results of the study show that no child answered all questions on the EIU situations fully positively. However, almost half of the children agreed fully or partly that at least one of five situations describing the EIU has happened to them. One third agreed fully or partly that they have had a situation when they have caught themselves surfing when they're not really interested. One fifth of Estonian children have tried very or quite often unsuccessfully to spend less time on the internet.

No gender differences were found. However, time spent on the internet affects the probability of the EIU: the more children spent online, the more they agreed with the EIU situations. This relation has also been found previously (Park et al. 2008, Raudsepp 2012, Uri 2007).

Leung and Lee (2011) have found that using internet for several purposes favor the risk of the EIU. The same results were also found in this study: children who had more activities on the internet, agreed more with the EIU situations. Additionally, results showed that children who had faced some other risks (online and real life risks), also agreed more with the EIU situations.

The restrictive parental mediation style was found to prevent the EIU the most. This result coincides with the European results of EU Kids Online II (Smahel et al. 2012). Significant relation with EIU and emotional problems, facing other risks also came out with the regression analysis.

The discussion part of the thesis argued about the essence of the EIU and parents' role. If child's activity reveals some EIU signs (for instance, child can't quit using the internet, neglects his/her homework, friends and family, feels anxiety, agitation when not on the internet, and attempts to get the child away from the internet have no results), it is important to look beyond: not only to restrict internet use, but also discuss and observe other child's emotional, social, psychological problems, risks he/she might have or might have had. Of course it is important to inform parents about different possible risks and thus, raising their awareness for better response and consciousness is needed. As the topic is sensitive and EIU is a complex phenomenon, it will be important to look in the future studies the problem more thoroughly and qualitative. Other aspects should be also considered: the influence of peers, teachers and psychic, emotional aspects.

As the usage of the internet in the younger generation intensifies and maximizes, the topic is and will be very actual. Different ICT solutions become more powerful and widespread. Even as the digital natives, the first generation that grew up with the ICT solutions, are (or almost are) in the age of becoming parents themselves, it does not reduce the importance of mediation and awareness of different internet risks. Mediation is an important part of parenting. Parents now and in the future should acknowledge the problem of excessive internet use and its impact to a child's life. Acknowledging the problem and its signs, helps prevent it.

Kasutatud kirjandus

Baloch, Q.B & N. Kareem (2007). The Book Review: The Third Wave. Author: Alvin Toffler. *Journal of Managerial Sciences*, (1)2: 115-143.

Baumrind, D. (1991). The Influence of Parenting Style on Adolescent Competence and Substance Use. *Journal of Early Adolescence*, 11(1): 56-95.

Beck, U. (2000). *Eessõna raamatus Environmental Risks and the Media*. Allan, S., Adam, B., Carter, C. London, New York: Routledge.

Beck, U. (2009). *World at Risk*. Cambridge: Polity Press.

Blinka, L., Smahel, D. (2011). Predictors of adolescents' excessive Internet use: A comparison across European countries. *Proceedings of the 15th European Conference of Developmental Psychology*. Bologna: Mediamond: 337-342.

Block, J. J. (2008) Editorial. Issues for DSM-V: Internet Addiction. *Am J Psychiatry*, 165(3): 307

Bruns, A. (2006). Towards produsage: Futures for user-led content production. Sudweeks, F., Hrachovec, H., Ess, C. (toim.), *Cultural attitudes towards technology and communication 2006*. Murdoch: Murdoch University, 275-284.

Buckingham, D. (2006). Children and new media. L. A. Lievrouw, & S. Livingstone (toim.), *The handbook of new media*, London: Sage, 75-91.

Cao, F., Su, L. (2006). Internet addiction among Chinese adolescents: prevalence and psychological features. *Child: care, health and development*, 33 (3): 275–281.

Caplan, S. E. (2002). Problematic internet use and psychosocial well-being: Development of a theory-based cognitive-behavioral measurement instrument. *Computers in Human behavior*, 18: 553-575.

Caplan, S. E. (2003). Preference for online social interaction: A theory of problematic internet use and psychosocial well-being. *Communication Research*, 30(6): 625-648.

Castells, M. (2004). Informationalism, Networks, and the Network Society: a theoretical blueprint. Castells, M. (toim.) *The Network Society: a cross cultural perspective*. Northampton: Edward Elgar.

Collins, W. A. & G. Russell (1991). Mother-child and father-child relationships in middle childhood and adolescence: A developmental analysis. *Developmental Review*, 11: 99–136.

Conti, C. & G.B. Sgritta (2004). Childhood in Italy: A Family Affair. Jensen, A., Be-Arieh, A., Conti, C., Kutsar, D., Phadraig, M. N. G., Nielsen, H. W. (toim.). *Children's Welfare in Ageing Europe. Volume I-II*, Norwegian Centre for Child Research, 275-334.

Davis, R. A. (2001). A cognitive-behavioral model of pathological Internet use. *Computers in Human Behavior*, 17: 187-195.

Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders IV. (2009) AllPsych Online. URL (kasutatud aprill 2013) http://allpsych.com/disorders/disorders_alpha.html

Eastin, M. S., Greenberg, B. S., Hofschire, L. (2006). Parenting the Internet. *Journal of Communication*, 56: 486-504.

EU Kids Online, veebilehekülg URL (kasutatud aprill 2013) <http://eukidsonline.ut.ee>

Fleming, M. & D. Rickwood (2004). Teens in Cyberspace. Do they encounter friend or foe? *Your Studies Australia*, 23(3): 46-52.

Flisher, C. (2010). Getting plugged in: An overview of Internet Addiction. *Journal of Pediatrics and Child Health*, 46: 557-559.

Gong, J., Chen, X., Zeng, J., Li, F., Zhou, D., Wang, Z. (2009). Adolescent addictive internet use and drug abuse in Wuhan, China. *Addiction Research and Theory*, 17(3): 291-305.

Griffiths, M. (2000). Does Internet and Computer "Addiction" Exist? Some Case Study Evidence. *CyberPsychology and Behavior*, 3(2): 211-218.

Görzig, A. (2012). "Methodological framework: the EU Kids Online project" Livingstone, S., Haddon, L., Görzig, A. (toim.) *Children, Risk and Safety on the Internet. Research and policy challenges in comparative perspective*. Bristol: The Policy Press: 15-32.

Hammersley, B. (2013). Tehnoloogia, uue põlvkonna väärtushinnangud ja kommunikatsioon. Ettekanne. *Pärnu Turunduskonverents*. Pärnu, 16-17. mai.

Henricson, C.& D. Roker (2000). Support for the parents of adolescents: A review. *Journal of Adolescents*, 23: 763-783.

Jakobsen, W.C. & R. Forste (2011). The Wired Generation: Academic and Social Outcomes of Electronic Media Use Among University Students. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 14(5): 275-280.

Kalmus, V. (2008). Riskialtid tiigrikutsud: Eesti lapsed kui (uue) meedia kasutajad. Loone Ots (toim.) *Uued ajad – uued lapsed. Teadusartiklite kogumik*, Tallinn: Tallinna Ülikooli kirjastus.

Kalmus, V., Blinka, L., Ólafsson, K. (2013). Does It Matter What Mama Says: Evaluating the Role of Parental Mediation in European Adolescents' Excessive Internet Use. *Children & Society* [ilmumas]

Kalmus, V., Runnel, P., Siibak, A. (2009). Mapping the Terrain of “Generation C”: Places and Practices of Online Content Creation Among Estonian Teenagers. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 14: 1257-1282.

Kalmus, V., Siibak, A., Blinka, L. (2012). The Internet and the Child Well-Being. Ben-Arieh, A., Casas, F., Frones, I, Korbin, J.E. (toim.), *Handbook of Child Well-Being* (xx-xx). Delhi: Springer [ilmumas]

Kirwil, L., Garmendia, M., Garitaonandia, C., Fernandez, G.M. (2009). Parental mediation. Livingstone, S. & L. Haddon (toim.). *Kids online: Opportunities and risks for children*. Bristol: The Policy Press: 195-225.

Ko, C. H., Yen, J.Y., Chen, C.C., Chen, S.H., Wu, K., Yen, C. F. (2006). Tridimensional personality of adolescents with internet addiction and substance use experience. *The Canadian Journal of Psychiatry / La revue canadienne de psuichiatrie*, 51(14): 887-894.

Ko, C. H., Yen, J. Y., Yen, C. F., Lin, H. C., & Yang, M. J. (2007). Factors predictive for incidence and remission of internet addiction in young adolescents: a prospective study. *CyberPsychology & Behavior*, 10(4): 545–551.

Komp, L. (2012). *Oluliste teiste roll 3. klassi laste toimetulemisel online-riskidega*. Magistritöö. Tartu Ülikool, ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakond.

Lam. T. L., Peng, Z.-W. Mai, J.C., Jing, J. (2009). Factors Associated with Internet Addiction among Adolescents. *CyberPsychology and Behavior*, 12(5): 551-555.

Lee, S. J., Y. G. Chae (2007). Children’s Internet Use in a Family Context: Influence on Family Relationships and Parental Mediation. *Cyberpsychology & Behaviour*, 10(9): 640-633.

Lemmens, J. S., Valkenburg, P. M., Peter, J. (2009). Development and validation of a game addiction scale for adolescents. *Media Psychology*, 12(1): 77-95.

Lepane, L. (2004). *Sotsiaalkampaania „Laps ei ole nukk“ mõju uuring (lapsevanemate küsitlusuuringu tulemused)*, Tallinn: Eesti Konjunktuurinstituut.

Leung, L. & P. S. N. Lee (2011). The influences of information literacy, internet addiction and parenting styles on internet risks. *New Media Society*, 14(1): 117-136.

Liu, C. Y. & F. Y. Kuo (2007). A study of Internet addiction through the lens of the interpersonal theory. *CyberPsychology & Behavior*. 10(6): 799–804.

Livingstone, S. (2008). Taking risky opportunities in youthful content creation: Teenagers’ use of social networking sites for intimacy, privacy, and self-expression. *New Media & Society*, 10(3): 393–411.

Livingstone, S. & E. J. Helsper (2008), Parental mediation of children’s Internet use, *Journal of Broadcasting and Electronic Media*, 52(4): 581–99.

- Livingstone, S. & M. Bober (2005). *UK children go online. Final report of key project findings*. London: LSE research online.
- Livingstone, S., Haddon, L., Görzig, A., Ólafsson, K. (2011a). *Risks and safety on the internet: The perspective of European children. Full Findings*. LSE, London: EU Kids Online.
- Livingstone, S., Haddon, L., Görzig, A., Ólafsson, K. (2011b). *Technical Report and User Guide: The 2010 EU Kids Online Survey*. LSE, London: EU Kids Online.
- Lwin, O. M., Stanaland, A.J.S., Miyazaki, A.D. (2008). Protecting children's privacy online: How parental mediation strategies affect website safeguard effectiveness. *Journal of Retailing*, 84(2): 205–217.
- Maccoby, E. E., Martin, J. A. (1983). Socialization in the context of the family: Parent-child interaction. Mussen, P.H. & Hetherington, E.M. (toim.). *Handbook of child psychology: Vol. 4. Socialization, personality, and social development*. New York: Wiley, 1-101.
- Machill, M. (2002). Internet Responsibility @ Schools: A Guideline for Teachers, Parents, and School Supervisory Bodies. Kavitha, S. (toim.) *Kids On-line: Pro- moting Responsible Use and a Safe Environment on the Net in Asia*. Singapore: Stamford Press, 2–27.
- Mesch, G. S. (2006). Family Relations and the Internet: Exploring a Family Boundaries Approach. *The Journal of Family Communications*, 6(2): 119-138.
- Milani, L., Di Blasio, P., & Osualdella, D. (2009). Quality of interpersonal relationships and problematic Internet use in adolescence. *Cyberpsychology and Behavior*, 12(6): 681-684.
- Morahan-Martin, J. (2005). Internet Abuse: Addiction? Disorder? Symptom? Alternative Explanations? *Social Science Computer Review*, 23: 39-48.
- Nalwa, K., Anand, A.P. (2003). Internet Addiction in Students: A Cause of Concern. *CyberPsychology and Behavior*, 6(6): 653-656.
- Nõu, K. (2006). Äriidee: Internetisõltlased saavad oma varjupaiga, URL (kasutatud aprill 2013) <http://www.epl.ee/news/majandus/ariidee-internetisoltlased-saavad-oma-varjupaiga.d?id=51055150>
- Park ,S.K., Kim, J.Y., Cho, C.B. (2008). Prevalence of Internet addiction and correlations with family factors among South Korean adolescents. *Adolescence*. 43(172): 895-909.
- Pilkington, E. (2009). Clinic for internet addicts opens in US, URL (kasutatud aprill 2013) <http://www.guardian.co.uk/world/2009/sep/04/internet-addict-clinic>
- Prensky, M. (2001). Digital natives, digital immigrants part 1. *On the Horizon*, 9(5): 1-6.

Pruulmann-Vengerfeldt, P. (2007) Digitaalsed võimalused arengutegurina. Heidmets, M. (toim.) *Eesti Inimarengu Aruanne 2006*. Tallinn: Ühiskondliku Leppe Sihtasutus.

Pruulmann-Vengerfeldt, P. & P. Runnel (2012). Online Opportunities. Livingstone, S., Haddon, L., Görzig, A. (toim.). *Children, risk and safety online: Research and policy challenges in comparative perspective*, London: The Policy Press, 73-85.

Raudsepp, K. (2012). *Internetisõltuvus ja selle seosed kooliga seotud teguritega kahe Tartu linna kooli näitel*. Magistritöö. Tartu Ülikool, haridusteaduste instituut.

Sefton-Green, J. (2004). *Report 7. Literature review in informal learning with technology outside school*. URL (kasutatud jaanuar 2013) http://telearn.archives-ouvertes.fr/docs/00/19/02/22/PDF/Sefton-Green_2004.pdf

Seybert, H. (2012) Internet use in households and by individuals in 2012. *Eurostat. Statistics in Focus*. URL (kasutatud aprill 2013) http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-12-050/EN/KS-SF-12-050-EN.PDF

Shapira, N. A., Lessig, M.C., Goldsmith, T.D., Szabo, S.T., Lazoritz, M., Gold, M.S., Stein, D.J. (2003). Problematic Internet Use: Proposed Classification and Diagnostic Criteria. *Depression and Anxiety*, 17: 207-216.

Siibak, A. (2010). Uus meedia ja eakaaslaste kultuur. *Eesti Inimarengu Aruanne 2009*. Tallinn: SA Eesti Koostöö Kogu.

Smahel, D. & L. Blinka (2012). Excessive internet use among European children. Livingstone, S., Haddon, L., Görzig, A. (toim.). *Children, risk and safty on the internet*, Bristol: The Policy Press, 191-203.

Smahel, D., Helsper, E., Green, L., Kalmus, V., Blinka, L., Ólafsson, K. (2012). *Excessive internet use among European children*. EU Kids Online.

Soo, K., Ainsaar, M., Kalmus, V. (2012). Behind the curtains of e-state: Determinants of online sexual harassment among Estonian children. *Studies of Transition States and Societies*, 4(2): 35-48.

Tapscott, D. (1998). *Growing up digital: The rise of the Net Generation*. New York: McGraw-Hill.

Taylor, P. & Keeter, S. (2010). *Millenials. A Portrait of Generation Next. Confident. Connected. Open to Change*. Pew Research Center.

UNECE statistika andmebaas, URL (kasutatud aprill 2013) <http://w3.unece.org/pxweb/>

Uri, H. (2007). *Interneti/arvuti kasutamise trendid ning nende võimalikud negatiivsed mõjud lastele ja noortele*. Magistritöö. Tallinna Ülikool, sotsiaaltöö osakond.

Van Den Eijnden, R. J. J. M., Spijkerman, R., Vermulst, A.A., Van Rooij, T.J., Engels, R. C. M. E. (2010). Compulsive Internet Use Among Adolescents: Bidirectional Parent-Child Relationships. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 38(1): 77-89.

Võime, M. (2010). *Internetikasutus ja internetisõltuvuse võimalikkus Tallinna Prantsuse Lütseumi põhikooliõpilaste näitel*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika osakond.

Wallis, D. (1997) *The Talk of the Town, "Just Click No"*, URL (kasutatud aprill 2013) http://www.newyorker.com/archive/1997/01/13/1997_01_13_028_TNY_CARDS_000377697

Weinstein, A., Lejoyeux, M. (2010) Internet addiction or excessive internet use. *The American Journal of Drug and Alcohol Abuse*, 36 (5): 277-283.

Widyanto, L., Griffiths, M. (2006). 'Internet Addiction': A Critical Review. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 4: 31–51.

Xiuqin, H., Huimin, Z., Mengchen, L., Jinan, W., Ying, Z. & Ran, T. (2010). Mental Health, Personality, and Parental Rearing Styles of Adolescents with Internet Addiction Disorder. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 13(4): 401-406.

Yellowlees, P. M., Marks, S. (2007). Problematic Internet use or Internet addiction? *Computers in Human Behavior*, 23: 1447–1453.

Yen, J. Y., Yen, C. F., Chen, C. C., Chen, S. H., Ko, C. H. (2007). Family factors of internet addiction and substance use experience in Taiwanese adolescents. *CyberPsychology & Behavior*, 10(3): 323–329.

Young, K.S. (2009). Understanding Online Gaming Addiction and Treatment Issues for Adolescents. *The American Journal of Family Therapy*, 37: 355–372.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Marianne Võime

(autori nimi)

(sünnikuupäev: 20.06.1988)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

“Laste interneti liigkasutamine ja selle seosed vanemliku vahendamisega“

(lõputöö pealkiri)

mille juhendaja on prof. Veronika Kalmus,

(juhendaja nimi)

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace´i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus/Tallinnas/Narvas/Pärnus/Viljandis, 27.05.2013 *(kuupäev)*